

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

Az alapítás éve
1888

E számunk a

Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg

129. ÉVFOLYAM

BUDAPEST

2016. 2. SZÁM

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM FOLYÓIRATA

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Ács Pál, az MTA doktora, irodalomtörténész (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet); Bálint Ferenc, főmuzeológus (Hadtörténeti Múzeum); B. Stenge Csaba, PhD, levéltárigazgató (Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára); Bárány-Szilfai Alida, PhD-hallgató (Károli Gáspár Református Egyetem BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola); Csikány Tamás, az MTA doktora, ezredes, egyetemi tanár (Nemzeti Közszerkeleti Egyetem); Dolozselek Tiinde, PhD-hallgató (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Doktori Iskola); Haramza Márk, PhD-hallgató (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola); Kemény Krisztián, levéltáros (Hadtörténelmi Levéltár és Irattár); Lenkefi Ferenc, kandidátus, főlevéltáros (Hadtörténelmi Levéltár és Irattár); Nagy-Luttenberger István, PhD, múzeumvezető (Gróf Esterházy Károly Múzeum); Piti Ferenc, PhD, történész (MTA Magyar Medievisztikai Kutatócsoport); Polgár Balázs, régész (Hadtörténeti Múzeum); Sárközy Péter Pál, PhD, professor emeritus (La Sapienza Universia di Roma és Eötvös Loránd Tudományegyetem); Seres István, PhD, történész; Somogyi Gréta, PhD, szerkesztő (Hadtörténelmi Közlemények); Sípos Ferenc, kutató; Süli Attila, PhD, őrnagy, tudományos munkatárs (Hadtörténeti Intézet); Szabados János, PhD-hallgató (Szegei Egyetem, Történettudományi Doktori Iskola); Veszprémy László, az MTA doktora, alezredes, igazgató (Hadtörténeti Intézet)

A rezüméket és a tartalomjegyzékeket Bognár Katalin (angol),
Márkus Andrea (francia), Nasinszky Dezső (orosz) és Zachar Viktor Krisztof (német) fordította.

A Szerkesztőség kéziratot nem őriz meg és nem küld vissza!

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

A Hadtörténeti Intézet és Múzeum folyóirata

Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága által „A” kategóriába sorolt, referált folyóirat

Főszerkesztő: Kincses Katalin Mária

Szerkesztő: Somogyi Gréta

Munkatárs: Tóth Andrea

Szerkesztőbizottság:

Balla Tibor, Bona Gábor, Bonhardt Attila, Czigány István, Csikány Tamás, Dombrády Lóránd,
Hermann Róbert (a szerkesztőbizottság elnöke), Horváth Miklós, Kedves Gyula, Kovács Vilmos, Lenkefi Ferenc,
Markó György, Pálffy Géza, Pollmann Ferenc, M. Szabó Miklós, Szakály Sándor, Tóth Ferenc, Urbán Aladár,
Varga J. János, Veszprémy László

Tanácsadó testület:

Ágoston Gábor, Hajdu Tibor, Okváth Imre, Erwin A. Schmidl, Vladimír Segeš,

Kiadja: a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum

A kiadásért felel: a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

1014 Budapest I., Kapisztrán tér 2–4. Postacím: Budapest, Pf. 7., 1250

Telefon: 325-16-44, 325-16-45, Fax: 325-16-04, e-mail: hkszerk@gmail.com

Megjelenik negyedévenként. Előfizetési díj: egy évre 4000,- Ft, negyedévre 1000,- Ft

Előfizetésben terjeszti:

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszerkeleti Irodákban és a
Hírlapterjesztési Központban (1089 Budapest VIII., Orcy tér 1.,
postacím: 1900 Budapest, tel.: 06-1-477-64-06).

További információ: 06-80-444-444; hirlapelofizetes@posta.hu

Egyes példányok megvásárolhatók a nagyobb budapesti és vidéki hírlapüzletekben

TANULMÁNYOK

NAGY-L. ISTVÁN

MAGYAR CSAPATOK RÉSZVÉTELE, ÚJONCAI ÉS VESZTESÉGEI AZ ELSŐ KOALÍCIÓS HÁBORÚBAN, 1792–1797

A magyar történetírás tisztázatlan kérdései közé tartozik, hogy az 1792 és 1815 közötti háborúkban hány magyar katona vett részt és hányan áldozták életüket. Hozzávetőleges becslések ugyan láttak napvilágot a veszteségek tekintetében 120 és 150 ezer fő között, de ezek egyrészt nem forrásokra épültek, illetve nem világos, hogy pontosan mely területekről származó katonákat tartalmazzák. Elsősorban a Katonai Határőrvidék és Erdély beszámítása kétséges. Tanulmányomban a 24 éves háborús periódus első nagy, egyben a leghosszabb ideig tartó háborúját, az első koalíciós háborút vizsgálom a magyar katonák száma és vesztesége tekintetében.

Ismert történelmi toposz, hogy a magyar csapatokat létszamarányukon felül vetették be és véreztették a franciák ellen olyan mértékben, ami már az ország gazdasági teljesítőképességében is megjelent. Tanulmányomban – a korszak leghosszabb háborúja, az első koalíciós háborúja tekintetében – valódi, forrásokra alapozott választ keresek erre a kérdésre.

Az első koalíciós háborút a Francia Királyság üzentte meg 1792. április 20-án. Az első év a koalíciós seregek Valmy alatti kudarcát követően francia terjeszkedéssel zárult: megszállták az Osztrák Németalföldet, Mainzot és Nizzát. Az 1793-as év szövetséges ellentámadással indult, a neerwindeni sikert követően sikerült visszafoglalni az Osztrák Németalföldet és Mainzot, a háború francia területen folytatódott. Az év második felében a francia jakobinus kormányzat az általános hadkötelezettség bevezetésével hatalmas katonatömegeket mozgósított, majd ismét ellentámadásba mentek át. A sikert a következő év hozta meg, amikor Fleurus mellett sikerült megverni az osztrák–angol szövetséges csapatokat, ami ismételten, immáron véglegesen az Osztrák Németalföld francia elfoglalását eredményezte, amit a következő év elején a holland Egyesült Tartományok francia megszállása követett. Az 1795-ös év a poroszok különbékéje, illetve a jakobinusok korábbi bukása és a francia hadsereg meggyengülése miatt a Rajna mentén hullámozó eldöntetlen harcot hozott. Az 1796-os esztendő hozta el a háború végkimenetelét egy addig ismeretlen, korzikai származású francia tábornok, Napoleone Buonaparte főparancsnoki kinevezésével az itáliai hadszíntéren. A franciák itt tönkrevették a szövetséges csapatokat, körülvették, a nagy erejű felmentési kísérletek ellenére 1797 februárjában elfoglalták Mantova erődjét, majd betörték Belső-Ausztriába. A Rajna mentén hiába születtek osztrák–birodalmi sikerek (Würzburg, Kehl), Buonaparte seregeit nem tudták megállítani.

Az 1797. április 17-i leobeni fegyverszünetet csak 1797. október 18-án követte a végleges fegyvernagyugvás, a campoformidói béke.¹

Elöljáróban fontosnak tartom megjegyezni, hogy a magyar és német kifejezést nem nemzeti, nyelvi, vagy kulturális értelemben, hanem a hadsereg szervezeti struktúrája szerinti területekre használok. Eszerint magyar területnek nevezem a Magyar Szent Korona országait (beleértve a Katonai Határőrvidéket), magyarnak az ezen területekről kiegészített csapatokat. Németnek értelemszerűen minden más területet, amely a Habsburg Monarchia része volt (beleértve a Németalföldet és az itáliai birtokokat is). Ennek alapját a korban is használt, valódi szervezeti elvet jelentő elkülönítés adja.

Források

A kérdés tanulmányozásához a források rendelkezésre állnak, mert a császári-királyi hadsereg adminisztrációja rendkívül alapos, széleskörű és pontos nyilvántartást vezetett a hadsereg létszámáról, annak változásairól, a veszteségekről és az újoncokról. A felvilágosult abszolutizmus bürokratizmusa a hadseregben is széles teret nyert. A személyi nyilvántartásnak a XVI. századba visszanyúló előzményeit lehet kimutatni, ami a XVIII. század végére jelentősen bővült. Minden egyes katonával történt, a hadsereg szempontjából lényeges minden egyes eseményt írásban rögzítettek: a hadseregbe való belépést, szabadságolásokat, egységváltásokat, előléptetéseket, kitüntetéseket, kilépést, áthelyezést, halált és még számtalan dolgot. Ezekből a személyi adatokból havi rendszerességgel összeállítottak egy jelentést. Ez a személyügyi anyag a nyilvánvaló hadtörténeti értékein túl a genealógiai kutatás kincsesbányája is.²

A személyügyi nyilvántartás túl létezett egy létszámnyilvántartási rendszer is. Ennek keretében készítették el egységenként a létszámjelentést (Stand- und Dienst Tabelle). Ezekből minden főhadparancsnokság, hadsereg, illetve adminisztratív szempontból önálló magasabb egység összegző táblázatokat készített, amelyeket beküldött az Udvari Haditanácsnak, ahol egészen az 1796-os katonai év végéig, tehát 1796 októberének végéig negyedéves, azt követően havi³ rendszerességgel állították össze az egész hadsereg összes egységét tartalmazó főtblázatot (Haupt Stand- und Dienst Tabelle).⁴

A főtblázatokat feltehetően még a Hadilevéltár XIX. századi rendezései során kiválogatták az iratok közül és külön állagot hoztak létre az Alte Feldakten fondon belül Stand- und Diensttabellen név alatt. A kiválogatás azonban korántsem volt teljes körű, mivel az Udvari Haditanács iratanyagában,⁵ valamint az Alte Feldakten iratai között számos

¹ A hadi események rövid összefoglalását lásd: Horsetzky 1905. 59–109. o.; Bánlaki 2001. 20. k. B), C) I–III.; a békéről: Vizi 2014. 65–66. o.; Vizi 2015. 97–109. o.

² Réfi 2013. 81–99. o.

³ Az Udvari Haditanács 1796. október 1-jei ülésén tett javaslatot a havi rendszerességre: HKR Buch 3216 Prot. Dep. D Pag. 3047 Exhib. Nr. 5152; HKR Akten Karton 2292 1796-16-1103. A javaslatot Stephan Jakubicska von Csermend (1742–1806) az Udvari Haditanácshoz beosztott ezredes, ismert térképész, Bécs 1791-es térképének rajzolója készítette. Az Udvari Haditanács az év végéig még két alkalommal foglalkozott a kérdéssel, melynek során részletesen kidolgozták az új formulát, 1796. november 19-én: HKR Buch 3219 Prot. Dep. D Pag 3625 Exhib. Nr. 6226; 1796. december 21-én: HKR Buch 3220 Prot. Dep. D Pag 4008 Exhib. Nr. 6985. Sajnálatos módon az utóbbi két ügyiratot kiselejtezték.

⁴ A témáról részletesen lásd: Nagy-L. 2013a. 177–180. o.

⁵ Például az 1792. február és április közötti negyedév főtblázata: HKR Akten Karton 2058 1792-62-1103.

létszámtáblázatot találhatunk még elszórva. A válogatás elve sem egyértelmű, mivel az állag többségét a főtáblázatok alkotják, de ezekkel együtt főleg az 1790-es évekből sok középszintű táblázat is belekerült. Mivel a főtáblázatokból az uralkodó számára elküldtek egy példányt, nem kizárható, hogy a Haus- Hof- und Staatsarchiv állományában is található még táblázat. Ez azért is feltételezhető, mivel a *Stand- und Dienstabellen* állagban lévő iratok között szinte bizonyosan az uralkodó számára átküldött példány is fekszik, melynek haditanácsi eredetije az Udvari Haditanács iratai közül került kiemelésre.⁶

A létszámtáblázatok fennmaradása az 1792 és 1815 közötti időszakban 90% feletti. A kutatás jelenlegi állása szerint 244 főtáblázatból 228 lokalizálható, amely a 286 hónapból 258-ra szolgáltat adatot.

A vizsgálatot az első koalíciós háború időszakára, tehát az 1792. április 20-a és az 1797. október 18-a, a főtáblázatok adatszolgáltatása szerint 1792. február eleje⁷ és 1797. október vége közötti időszakra szűkítve a helyzet sokkal kedvezőtlenebb. A 69 hónapból mindössze 51-re vannak adataink. Az 1792 augusztusa és 1793 júliusa, valamint az 1796 februárja és júliusa közötti időre a főtáblázatok eddig nem sikerült fellelni. A helyzetet tovább rontja, hogy az 1796 októberétől 1797 januárjáig, illetve 1797 márciusában a főtáblázatokból Itália, illetve 1797 februárjából Erdély hiányzik. Ezeket a fájó hiányokat csak részben enyhíti, hogy az 1796 májusa és júliusa között a hátszói főhadparancsnokságok, valamint a tiroli hadsereg, 1796 februárjából pedig a Lombardiai Hadsereg középszintű táblázatait sikerült megtalálni. Összességében tehát az iratanyagnak háromnegyedét lehet feldolgozni, a többi lappang. Ez az arány az újoncok számának meghatározásában kisebb problémát jelent, mivel azokat jellemzően a hátszókban, tehát a Magyarországi, Erdélyi, Bánáti, Szlavóniai és Károlyváros-Varasdi Főhadparancsnokság területén fekvő kiképzőegységekbe vonultatták be, amelyek iratanyagában kisebb a hiátus. A veszteségek számbavételénél azonban az 1796–1797-es itáliai hiányok szinte pótolhatatlanok.

A létszámnnyilvántartási táblázatok adatmezőinek részletes elemzését korábbi tanulmányomban⁸ elvégeztem, az elemzés során ennek eredményeit használom.

A feldolgozás módszertana

Az első koalíciós háború időszakának 69 hónapját lefedő 31 főtáblázat, illetve összesen 11 középszintű táblázat adatait egyetlen adatbázisba foglaltam össze, amely mintegy 8500 adatsort tartalmaz, soronként 61–92 adatoszloppal az 1796 novemberétől életbe léptetett szerkezetváltástól függően.⁹ A két táblázati rendszer közötti átjárhatóságot az adatmezők elemzése során biztosítottam, így az adatrögzítés során, illetve az adatok értékelésekor ez csak technikai problémát jelentett.

⁶ Az 1793 novembere és 1795 októbere közötti nyolc főtáblázat mindkét példánya a *Stand- und Dienstabellen* állagban fekszik, lásd: StDT Karton 3717, 3718. Az uralkodóhoz a Haditanácstól átküldött példány beérkezéséről lásd: HHStA Kabinettskanzlei Protokoll Nr. 123. Exhibit Nr. 1099. Az uralkodóhoz az 1793. augusztus-októberi főtáblázat 1794. május 28-án érkezett meg 993. számú haditanácsi előterjesztésként.

⁷ Az 1792-es hadiév második negyedéves táblázata 1792. február 1-jétől adja meg az adatokat.

⁸ Nagy-L. 2013. 182–203. o.

⁹ Az adatbázis létrehozásában Stenger Éva adatrögzítőként segítette a munkámat, akinek pontos, minden részletre kiterjedően figyelmes munkája nélkül ez az adatbázis nem készülhetett volna el.

A táblázatok alapvetően két kategóriába sorolható adatot nyújtanak. A táblázatok első, kisebb felében az adott időszak alatt bekövetkezett változásokat – növekményt és csökkenést – kapjuk meg, tehát ezek a dinamikus adatok. A táblázatok második, adatszámot tekintve nagyobb részében pedig az adott időszak végének állapotát, tehát statikus adatokat találhatunk. A két adattípus elkülönített vizsgálata természetüknél fogva szükséges, a bevezetőben feltett kérdések azonban nem válaszolhatóak meg csak az egyik adattípus segítségével.

A magyar csapatok számának meghatározása alapvetően a statikus adatok elemzésén nyugszik, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy a létszám változásait mekkora veszteségek (halott, szökevény, fogoly) és mennyi újonc, vagy éppen hadifogságból visszatért katona befolyásolta. A veszteségek tekintetében egyedül a halottaknak van saját adatmezője, a táblázatok nem adnak közvetlen információt a sebesültekről, illetve a hadifoglyokról. A sebesültek számát a szolgálatképtelen állomány mozgásából szűrhetjük ki, illetve áttételesen a szolgálatból leszereltek adhatnak némi támpontot. Utóbbi adattal azért kell vigyázni, mert a leszereltek között lehetett lejárt szerződésű katona, aki életkora, vagy fizikai állapota miatt nem szolgált tovább, nem pedig közvetlen sebesülés tette véglegesen harcképtelenné. A hadifoglyok számát a táblázatok közvetlenül nem adják meg, erre csak a szolgálatból távol lévők, illetve az egyéb oszlopokban lévők adataiból következtethetünk. A becslés pontosságát számos tényező nehezíti. A legfontosabb tényező, hogy az erődökben kapitulált katonák jelentős része úgy vált hadifogollyá, hogy nem harcolhatott a franciák ellen egy bizonyos ideig, vagy pedig ugyanannyi francia foglyot kellett elengedni. Viszonylag rendszeresek voltak a fogolycsere-egyezmények is, így a fogságba esettek közül sokan kiszabadultak.¹⁰

Az újoncok számát 1796 októberéig bontásban kapjuk meg: toborzottak, illetve a rendek által állítottak. Sajnos ezt a – magyar szempontból rendkívül fontos – bontást 1796 novemberétől nem tartalmazza a táblázat.

A táblázatok feldolgozását követően elkülönítettem a szövetséges birodalmi csapatokat, illetve a részben vagy teljesen császári zsoldba fogadott emigráns alakulatokat. Csupán azzal a három egységgel (a francia Bercsényi-,¹¹ a Saxe-huszárezredekéből¹² és a Royal Allemand-dragonnyosezredből¹³ alakított egy-egy osztály) tettem kivételt, amelyek teljesen beolvadtak a császári-királyi hadseregbe 1798-ig császári szolgálatba vett egységként (lényegében szabads csapat státuszban), azt követően viszont beolvastották az akkor felállított új lovasezredekbe.

A létszámadatoknál az effektív létszámot nem adom meg, ehelyett a sokkal jellemzőbb és pontosabb helyben lévő állományt, illetve szolgálatképes létszámot használom. A csapatok feltöltöttségét a helyben lévő létszám alapján számítom.

A forrásokban több hiba található. Ezek többsége egyszerű másolási hiba, melyeket könnyen ki lehet javítani, mivel az összegző sorok kiadják a hiba forrását. Tartalmi hibát elenyésző mennyiségben találtam. Ezek közül többet is lehetett javítani logikai alapon. Az adatbázisban így tucatszám kevesebb hiba maradt, amelyek összértéke nem haladja meg a száz főt, az adatbázis helyességét nem befolyásolja.

¹⁰ A Magyarországon őrzött francia hadifoglyokról részletesebben lásd: *Lenkefi* 2000.; *Lenkefi* 2006.; *Lenkefi* 2007.

¹¹ *Wrede* 1901. 808. o.; *Nagy-L.* 2013b. 211. o.

¹² *Wrede* 1901. 809. o.; *Nagy-L.* 2013b. 211. o.

¹³ *Wrede* 1901. 807. o.; *Nagy-L.* 2013b. 211. o.

A császári-királyi hadsereg egységei az első koalíciós háború időszakában

A császári-királyi hadsereg a Habsburg Monarchia fegyveres erejeként vett részt a harcokban. Elvileg leginkább az uralkodó személyéhez kötődött, de ennek határai a gyakorlatban elmosódtak. Létezett még néhány olyan rendi eredetű vagy teljesen irreguláris alapon szervezett haderő, amelyre az uralkodónak nem volt korlátlan befolyása. Az előbbi kategóriába a tiroli véderő és a magyar inszurrekció¹⁴ tartozik, mert mindkettő esetében az uralkodónak bizonyos fontos megkötések mentén volt csak joga rendelkezni ezekkel. Mindkét esetben a területvédelmi jelleg dominált. A tiroliak csak a legkritikább esetben hagyták el Tirolt. A magyar inszurrekciót eleve csak országgyűlés rendelhette el, és csak az ország határain belül lehetett bevetni.¹⁵ Bár mindkét kitétel alól találunk kivételt, a rendek tartásban tudták érvényesíteni érdekeiket az inszurrekció tekintetében. A második kategóriába tartoznak bizonyos, ausztriai területeken szervezett vagy inkább csak szíttott népfelkelések.

A határon mozognak a császári zsoldba vett csapatok. A Német-római birodalmi kontingensként kiállított csapatok bizonyos részeinek eltartását részben vagy egészben átvállalta a császár, másrészt néhány francia emigráns alakulatot teljesen zsoldba vett az uralkodó, amelyek így elvileg a császári-királyi hadsereg részének tekinthetők. Hasonló a helyzet a francia emigráns Condé Légióval¹⁶ is, amely elvileg független volt, de eltartásához a császár már a kezdetekben hozzájárult, a háború végére pedig szinte teljesen átvette azt. A birodalmi csapatok egy részét nem birodalmi hadsereggént, hanem segélycsapatként küldték a császári zászló alá. Ugyanakkor az is kérdéses, hogy (II./I.) Ferenc a segélycsapatok elfogadását és a zsoldba vételeket Német-római császárként, vagy pedig saját birodalma uralkodójaként tette. Szinte lehetetlen tehát olyan elvet rögzíteni, melynek alkalmazásával automatikusan kijelölhető lenne a hadsereg szervezeti peremén elhelyezkedő csapatok hovatartozása.¹⁷

Ha elvi mánkót nem is lehet felállítani, gyakorlati úton pontosan meg lehet határozni azokat a csapatokat, amelyek a császári-királyi hadsereget alkották: a hivatalos létszámkimutatásokban megtalálható egységeket. Néha azonban ezek közé felvettek olyan csapatokat is, amelyek a Német-római birodalmi kontingenseket és segélycsapatokat alkották, illetve szövetségesek kisebb egységei voltak. Ezeket azonban külön csoportosítva vezették fel a táblázatokba, tehát csoportosan kiszűrhetők. A másik fontos csoport a tartományi milícia, nevezetesen a tiroli véderő, a magyar inszurrekció és a csehországi Károly Főherceg Légió, illetve egyéb kisebb lokális milíciák.¹⁸ Néha a Condé Légió is megtalálható a kimutatásokban. Még egy fontos támpontot kell megemlíteni, amit a pontosítás során használtam, ez pedig Wrede alapműve.

¹⁴ Vizi 2014. 91–101. o.

¹⁵ Vizi 2000. 5–18. o.

¹⁶ Az emigráns Condé Légió nem keverendő össze a francia királyi hadsereg császári szolgálatba állt részeivel (Royal Allemand-dragonyoszred, Saxe- és Bercsenyi-huszárezred).

¹⁷ A Német Nemzet Szent Római Birodalmának hadügyéről a korszakban összefoglalóan lásd: *Kriege* 1905. 11–128. o.

¹⁸ Ilyennek tekinthetők például a magyarországi polgárőrségek és a kisebb-nagyobb, olykor császári-királyi tisztek által vezetett népfelkelések.

Alapelvként tehát meghatározhatjuk, hogy a létszámkimutatásokba felvett nem Német-római birodalmi és segélycsapatokat, nem területi véderőt és nem a Condé Légio, vagy más emigráns alakulat csapatait vizsgálhatjuk, mint a császári-királyi hadsereg egységeit.

Magyar csapatok a császári-királyi hadseregben

A következő lépés a császári-királyi hadsereg csapatai közül a magyar csapatok kiválasztása. Ezek többsége jól ismert reguláris ezred, a korszakban tizenegy (2., 19., 31., 32., 33., 34., 37., 39., 51., 52., 53.) gyalogos- és nyolc (2., 11., 16., 17., 30., 32., 34., 35.) huszárezred, illetve a gyalogosezredek gránátososztályaiból szervezett négy gránátoszászlóalj. Ezekon kívül a tizenhét határőr gyalogosezredek és egy határőr huszárezred¹⁹ tekinthető magyar alakulatnak. A határőr gyalogosezredek csapatait az első koalíciós háborúban nem ezredek kötelékében, hanem kerületenként szervezett zászlóaljakban vetették be. Az alábbi zászlóaljakat szervezték meg az első koalíciós háború időszakában:²⁰

A Károlyvárosi és Varasdi Főhadparancsnokság területén:

1. károlyvárosi zászlóalj: megszervezte 1794. április, feloszlatta 1797. május;
2. károlyvárosi zászlóalj: megszervezte 1794. április, feloszlatta 1797. május;
3. károlyvárosi zászlóalj: megszervezte 1796. május, feloszlatta 1797. március;
4. károlyvárosi zászlóalj: megszervezte 1796. szeptember, feloszlatta 1797. március;
5. károlyvárosi zászlóalj: megszervezte 1796. szeptember, feloszlatta 1797. március;
6. károlyvárosi zászlóalj: megszervezte 1796. szeptember, feloszlatta 1797. március;
7. károlyvárosi zászlóalj: megszervezte 1796. szeptember, feloszlatta 1797. március;
- szluini zászlóalj: megszervezte 1794. április, átszervezte 1797. március;
1. varasdi (varasd-báni) zászlóalj: megszervezte (1792),²¹ átszervezte 1797. november;
2. varasdi zászlóalj: megszervezte (1793),²² feloszlatta 1797. november;
3. varasdi zászlóalj: megszervezte (1793),²³ feloszlatta 1797. november;
4. varasdi zászlóalj: megszervezte: (1796),²⁴ átszervezte 1797. március;
5. varasdi zászlóalj: megszervezte (1796),²⁵ átszervezte 1797. március;
6. varasdi zászlóalj: megszervezte 1796. november, átszervezte 1797. november;
7. varasdi zászlóalj: megszervezte 1796. november, átszervezte 1797. november;
8. varasdi zászlóalj: megszervezte (1796),²⁶ átszervezte 1797. március;
- varasd-báni zászlóalj: megszervezte 1796. november, feloszlatta 1797. március.²⁷

¹⁹ A székely határőr huszárezredet a reguláris csapatok között szerepeltetem, mivel alkalmazása és kiegészítése is közelebb állt a reguláris ezredekhez, mint a határőrökéhez.

²⁰ A zászlóaljaknál megadom az első és utolsó főtáblázatot, amelyben az egység fellelhető. Amennyiben olyan időszakban állították fel, amelyekről nincsen táblázat, zárójelben közlöm és jegyzetem a más forrásból származó adatok.

²¹ Wrede 1905. 314. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

²² Wrede 1905. 314. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

²³ Wrede 1905. 315. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

²⁴ Wrede 1905. 315. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg egyetlen említése.

²⁵ Wrede 1905. 316. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg egyetlen említése.

²⁶ Wrede 1905. 313., 317. o. Wrede szerint 8. károlyvárosi zászlóaljnak nevezték, a főtáblázatban azonban egyetlen, 1797. februári említése 8. varasdi zászlóaljként található.

²⁷ Wrede 1905. 317. o. 9. varasdi zászlóaljként említi, a főtáblázatokban varasd-báni néven szerepel.

A Báni Főhadparancsnokság területén:

1. báni zászlóalj: megszervezve (1796. március),²⁸ feloszlatta 1797 februárjában;
2. báni zászlóalj: megszervezve (1796. szeptember),²⁹ átszervezve 1797. december;
3. báni zászlóalj: megszervezve (1796. szeptember),³⁰ feloszlatta 1798. december;
4. báni zászlóalj: megszervezve (1796),³¹ feloszlatta 1798. július;
5. báni zászlóalj: megszervezve (1796),³² feloszlatta 1798. május.³³

A Szlavóniai Főhadparancsnokság területén:

1. szlavóniai zászlóalj: megszervezve (1792. június),³⁴ feloszlatta 1797. november;
2. szlavóniai zászlóalj: megszervezve (1793. március),³⁵ feloszlatta 1797. november;
3. szlavóniai zászlóalj: megszervezve (1793),³⁶ feloszlatta 1797. november;
4. szlavóniai zászlóalj: megszervezve (1792. május),³⁷ feloszlatta 1797. november;
5. szlavóniai zászlóalj: megszervezve 1796. október, feloszlatta 1797. november;
6. szlavóniai zászlóalj: megszervezve 1796. október, feloszlatta 1797. november;
7. szlavóniai zászlóalj: megszervezve 1796. november, feloszlatta 1798. január;
8. szlavóniai zászlóalj: megszervezve 1796. november, feloszlatta 1797. november;
9. szlavóniai zászlóalj: megszervezve 1796. november, feloszlatta 1797. november;
10. szlavóniai zászlóalj: megszervezve 1796. november, feloszlatta 1797. november.

A Bánáti Főhadparancsnokság területén:

1. bánáti zászlóalj: megszervezve (1793. március),³⁸ feloszlatta 1797. november;
2. bánáti zászlóalj: megszervezve (1796. május),³⁹ feloszlatta 1798. augusztus;
3. bánáti zászlóalj: megszervezve (1796. május),⁴⁰ feloszlatta 1797. november;
4. bánáti zászlóalj: megszervezve (1796),⁴¹ feloszlatta 1800. július;
5. bánáti zászlóalj: megszervezve (1796),⁴² feloszlatta 1800. július;
6. bánáti zászlóalj: megszervezve (1796),⁴³ feloszlatta 1800. július.

Az Erdélyi Főhadparancsnokság területén:

1. székely zászlóalj: megszervezve (1793. május),⁴⁴ feloszlatta 1798. május;
2. székely zászlóalj: megszervezve 1794. július, feloszlatta 1801. április;
3. székely zászlóalj: megszervezve 1796. november, feloszlatta 1798. április;

²⁸ Wrede 1905. 322. o.; a főtáblázatokban nem található, egyetlen említése a Tiroli Hadsereg 1796. júliusi táblázata, amely szerint Mantovában kapitulált.

²⁹ Wrede 1905. 322. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

³⁰ Wrede 1905. 322. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

³¹ Wrede 1905. 323. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

³² Wrede 1905. 323. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

³³ Az 1801. márciusi főtáblázattal bezárólag néha megjelent az 5. báni zászlóalj, de az akkor már a 2. báni ezred 2. zászlóalját jelentette, amelyet a korábbi 5. báni zászlóaljból hoztak létre.

³⁴ Wrede 1905. 318. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

³⁵ Wrede 1905. 318. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

³⁶ Wrede 1905. 319. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

³⁷ Wrede 1905. 319. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

³⁸ Wrede 1905. 324. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

³⁹ Wrede 1905. 324. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

⁴⁰ Wrede 1905. 325. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

⁴¹ Wrede 1905. 325. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

⁴² Wrede 1905. 326. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

⁴³ Wrede 1905. 326. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

⁴⁴ Wrede 1905. 327. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

1. oláh⁴⁵ zászlóalj: megszervezve (1793. március),⁴⁶ feloszlatta 1801. április;
2. oláh zászlóalj: megszervezve (1796),⁴⁷ feloszlatta 1801. április;
3. oláh zászlóalj: megszervezve (1796. szeptember),⁴⁸ feloszlatta 1801. április.

A teljes Katonai Határőrvidék területén:

1. mesterlövész zászlóalj: megszervezve (1792),⁴⁹ feloszlatta 1799. december;
2. mesterlövész zászlóalj: megszervezve (1793),⁵⁰ feloszlatta 1797. december.

A nehézség ezen evidens módon magyarországi hadkiegészítésű alakulatokon túl a további magyar alakulatok meghatározásánál adódik. A háború során számtalan szabads csapatot állítottak fel, de ezek közül mindössze hármat szerveztek meg a Katonai Határőrvidéken, illetve horvát területen.

A Gyulay-szabads csapatot 1792 novemberében⁵¹ szervezték meg horvát területen két zászlóaljjal, amelyből egyiket a rajnai, a másikat az itáliai hadszíntéren vetették be. A rajnai részt 1794–1795 folyamán két,⁵² az itáliai 1795 őszén⁵³ három zászlóaljjal növelték. A rajnai zászlóaljak 1797 júniusától Löwenberg név alatt jelentek meg a főtáblázatokban. Az itáliai részleg 1797 májusától Machovatz név alatt három, októbertől négy zászlóaljból állt, 1797. decembertől a Zuhlehner nevet viselte. 1798 júniusában feloszlatták, illetve átszervezték összesen öt könnyűzászlóaljba.

A Wurmser-szabads csapatot 1793 májusában⁵⁴ horvát-szlavón területen állították fel két zászlóaljjal és négy huszárosztállyal. A gyalogságot 1801 augusztusában oszlatták fel. A lovasság 1795. január 1-jével önállósult Horvát-szlavón Határőr Huszár Csapat néven,⁵⁵ 1795 októberében négy és fél,⁵⁶ 1796 októberében⁵⁷ öt osztdályból állt, 1798 júniusában 12. szám alatt reguláris huszárezreddé szervezték át,⁵⁸ majd 1801 áprilisában⁵⁹ feloszlatták.

A Szerb szabads csapatot 1792 márciusában⁶⁰ állították fel két zászlóaljjal. 1798 júniusában két könnyűzászlóaljjá⁶¹ szervezték át.

A császári-királyi hadsereg tüzér- (tüzérezredek, Bombászkar), műszaki (mérnök, utász, árkász, hidász, aknász, tábori szerházhivatal) és törzsalakutai (törzsgyalogos,

⁴⁵ A hivatalos megnevezés szerint németül Wallachen, ami magyarul oláht jelent, megkülönböztetve a *Rumänen* (román) névtől. Utóbbi használata a XVIII. század végén anakronisztikus lenne.

⁴⁶ Wrede 1905. 329. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

⁴⁷ Wrede 1905. 330. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

⁴⁸ Wrede 1905. 330. o.; az 1797. februári főtáblázatban található meg először.

⁴⁹ Wrede 1905. 332. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

⁵⁰ Wrede 1905. 332. o. az eső parancsnokot 1793-ra datálja; az 1795. januári főtáblázatban található meg először.

⁵¹ Wrede 1989b. 499. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

⁵² Az 1795. júliusi főtáblázatban ugyan egy zászlóalj szerepel, de ennek előírt ereje két zászlóaljnak felelt meg. A létszám emelése azonban már 1794. júliusi főtáblázat alapján 1794 nyarán megtörtént.

⁵³ 1795. októberi főtáblázat.

⁵⁴ Wrede 1898b. 501. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először. Wrede helytelenül két huszárosztályt ad meg, vö.: Réfi 2012. 202. o.

⁵⁵ Réfi 2012. 212. o.

⁵⁶ 1795. októberi főtáblázat.

⁵⁷ 1796. októberi főtáblázat.

⁵⁸ 1798. májusi főtáblázat.

⁵⁹ 1801. márciusi főtáblázatban szerepel, a következő hónapban már nem.

⁶⁰ Wrede 1898b. 497. o.; az 1793. októberi főtáblázatban található meg először.

⁶¹ 1798. júniusi főtáblázat.

törzsdragonos) között egyetlen magyart sem találunk, viszont a gradiskai és a rövid életű szlavón invaliduskülönítményt magyarnak tekinthetjük. A helyőrségi ezredek közül a második ezred alezredesi zászlóalját 1797 márciusa és augusztusa között a főtáblázatok magyar zászlóaljnak nevezik, ami egyértelművé teszi, hogy fel kell vennünk a zászlóaljat a magyar alakulatok listájára.⁶²

A magyar csapatok száma a háború folyamán

A császári-királyi hadsereg és az ennek részét képező magyar csapatok létszámát hat időpillanatban vizsgálom meg. Ebből két nyilvánvaló időpont a kezdeti és a háború lezárásakor aktuális állapot, a többi négyet a háború menete és a forrásadottságok alapján jelöltem ki.

A háború kezdetén

A hadsereg 1792 áprilisának végén 230 654 helyben lévő, illetve 209 032 harcképes állománnyal rendelkezett, ami 9,37 %-os szolgálaton kívüli arányt jelentett. A teljes előírt létszámhoz (308 629 fő) képest a helyben lévő létszám 74,74%-os feltöltöttséget mutat. Ebből a magyar katonák száma 88 677/81 789 fő (7,98% szolgálaton kívüli, 75,88%-os feltöltöttség), tehát a teljes helyben lévő haderő 38,45%, a szolgálatképesek 39,13%-a. A lovasság 35,65/33,14%-a, a gyalogság 38,85/34,11%-a magyar. Ezek az adatok szinte tökéletes leképezései a Habsburg Monarchia lakosságarányos megoszlásának, mely szerint a Magyar Szent Korona országai a teljes birodalom lakosságának 36,3%-át adták.⁶³ A magyar csapatok belső megoszlását vizsgálva találkozunk az első megdöbbentő jelenséggel.

	helyben lévő		szolgálatképes		szolgálatképtelen	feltöltöttség
	létszám	arány	létszám	arány	arány	arány
sorgyalogezredek	29 265	32,97%	26 278	32,09%	10,24%	61,48%
határőrezredek	43 370	48,86%	40 914	49,97%	5,66%	86,52%
helyőrségi zászlóalj	528	0,59%	489	0,60%	7,39%	43,96%
huszárezredek	15 604	17,58%	14 196	17,34%	10,20%	86,96%
összesen	88 767	100,00%	81 877	100,00%	7,98%	75,95%

⁶² A helyőrségi ezredek (két egész ezred három-három zászlóaljjal és egy ezred egyetlen zászlóaljnyi erővel) személyi állományának nemzetiségi összetétele további vizsgálatot igényel. Az bizonyos, hogy magyarok is szolgáltak bennük, így az állomány hetedét kitevő egy zászlóalj felvétele a magyar egységek közé alkalmas az ezredekben lévő magyar katonák reprezentációjára.

⁶³ Az adatokat Langer számításai alapján adtam meg, ezt lásd: Kriege 1905. 535. o. Langer a konskribált területeken az 1791-es konskripciót, Tirolban és Elő-Ausztriában az 1789-es, Magyarországon és Erdélyben az 1787-es népszámlálást, Isztria, Trieszt, a Némalföld, Lombardia és a Katonai Határőrvidék lakosságát illetően Ignaz de Luca: *Geographisches Handbuch von dem Oesterreichischen Staate*. Bécs, 1791. című munkát használta. Magyarország tekintetében Benda Kálmán Magyarország lakosságát a horvát és erdélyi területekkel együtt 8 millió 555 ezer főben határozta meg, míg a Határőrvidék lakosságát 700 ezer főre teszi. Ugyanakkor 260 ezer főre teszi a katonai szolgálatot teljesítőket, ami erős túlzás, mivel a határőrök nélküli magyar katonaság létszáma 1792. április végén mindössze 45 ezer fő helyben lévő katonát számlált, míg a határőrök 43 ezret. Nem gondolható, hogy 1787-ben, békeidőben ennél nagyobb lett volna a katona magyarok száma. Benda 1980. 426. o. Vö.: Vizi 2012. 263–264. o.

A magyar csapatok közel fele a határőrezredek állományából került ki, tehát a Magyar Királyság és az Erdélyi Nagyfejedelemség rendi, polgári⁶⁴ részeiről kiállított katonaság a Habsburg Monarchia haderejének mindössze 19,7/19,53%-át jelentette. A magyar sorsgyalogság a teljes sorsgyalogos állomány 23,96/23,84%-át tette ki. Ezek az adatok már jóval alatta maradnak a magyar területek lakosságarányának, és azt engedik sejtetni, hogy a magyar rendiség hatékonyan óvta meg a magyar lakosságot a katonaságtól és a háborús veszteségektől. A másik lehetséges értelmezés szerint a magyar hadkiegészítési rendszer alacsonyabb szinten állt, mint a II. József által az örökös tartományokban bevezetett összeírási hadkiegészítés.

Az adatokban rejlő másik érdekesség, hogy a magyar sorsgyalogezredek feltöltöttsége alatta marad a német sorsgyalogezredek hasonló adatának (69,79%). Ugyanakkor a huszárezredek ilyen adata szinte megegyezik a német lovasezredek 88,41%-os arányával. A határőrezredek viszonylagos magas feltöltöttsége azt mutatja, hogy a török háború veszteségei valójában nem is lehettek olyan nagyok, hogy a határőrség harcértékének számottevő sérülését okozhatták volna.

1793. október végén

A második vizsgált időpont a németalföldi hadjáratban beállt fordulat, a francia ellen-támadás első sikerei, tehát a szövetségesek győzelmei csúcának környékén van. A császári-királyi hadvezetés haderejét mozgósítva, immáron szinte teljes súlyával a franciák elleni háborúra összpontosított. A hadsereg létszáma a másfél éves kemény harc ellenére jelentősen emelkedett és elérte a 298 064 fős helyben lévő és 272 760 fős szolgálatképes létszámot. A feltöltöttségi állapot is némileg emelkedett 77,13%-ra. A magyar csapok létszáma 99 066/90 984 főre emelkedett, ami 11,6/11,12%-ot jelentett, de még ez is jelentősen elmarad a teljes hadsereg 29,33/30,02%-os növekedésétől.

A magyar csapatok növekedésének motorját egyértelműen a sorsgyalogezredek állományának gyarapodása adta 37,21/38,9%-kal, míg a huszárok átlag alatti, 7,25/6,04%-os növekedést mutatnak. A határőrezredek létszáma egyenesen csökkent 17,72/18,13%-kal, de ezt a csökkenést némileg, 3,13/3,98%-ra kompenzálták a Határőrvidék területén felállított szabadcsapatok.⁶⁵

A német csapatok ugyanezen időszakban 40,44/42,12%-kal növekedtek, ebből kiemelkedően nagy a sorsgyalogezredek 60,8/63,93%-os növekedése. Ez ismét csak a hadkiegészítési rendszernek köszönhető. A német sorlovasezredek állománya ugyanakkor némileg kisebb, 15,8/15,25%-os emelkedést mutat, ami az újonnan felállított szabadcsapatokkal együtt további két százalékkal magasabb. A magyar csapatok belső megoszlása és létszáma az alábbiak szerint alakult:

⁶⁴ A „polgári” kifejezést a katonai ellentétként, tehát nem társadalmi értelemben használom.

⁶⁵ A három szabadcsapat feltöltéséhez azonban magyarországi újoncokat is használtak, lásd: *Berkó* 1943. 47., 50., 144. o.

	<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>		<i>szolgálatképtelen</i>	<i>feltöltöttség</i>
	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>
sorgyalogezredek	40 155	40,53%	36 500	40,12%	9,10%	80,86%
határőrezredek	35 685	36,02%	33 496	36,82%	6,13%	70,12%
helyőrségi zászlóalj	162	0,16%	144	0,16%	11,11%	17,61%
huszárezredek	16 736	16,89%	15 053	16,54%	10,06%	87,95%
szabadcsapatok	6328	6,39%	5791	6,36%	8,49%	66,09%
összesen	99 066	100,00%	90 984	100,00%	8,16%	76,16%

Érdekes jelenség, hogy jelentős mértékben növekedett a sorgyalogság aránya, ami a határőrség létszámának csökkenéséből adódik, amelyek aránya még jelentősebb mértékben csökkent, de ezt a Határőrvidéken felállított szabadcsapatok némileg kompenzálták.

A magyar csapatok mérsékeltebb növekedése a teljes hadsereg tekintetében az arányukat 33,24/33,36%-ra mérsékelte. A sorgyalogság tekintetében a magyarok aránya 21,19/20,97%-ra mérséklődött. Érdekes, hogy a határőrök létszámának csökkenése miatt a Határőrvidék nélküli magyar csapatok aránya a teljes haderőben csak minimális mértékben mérséklődött 19,11/18,92%-ra.

A feltöltöttség tekintetében nem lehet lényeges különbséget találni. Mind a német, mind a magyar sorgyalogosok és a német lovasok 81 és 82% között álltak, a huszárok 87,95%-a kiemelkedően magas, a határőrség 70,12%-a kiugróan alacsony. A teljes haderő feltöltöttsége 77,13%-ot mutat, ami a másfél háborús év ellenére kicsivel több, mint a háború elején. Mindez a hadkiegészítés kiváló működését mutatja.

Az 1793. októberi adatsor megerősíteni látszik azt a mutatót, miszerint a magyar csapatok az ország lakosságának arányát tekintve kisebb mértékben vettek részt a hadsereg erőfeszítéseiben.

1794. július végén

Az Osztrák Németalföld végleges elveszését maga után vonó fleurusi csatavesztést, illetve az azt követő visszavonulást reprezentáló időpont a császári-királyi hadsereg szempontjából lényeges, valójában ez volt a háború első döntő időszaka. Az elsődleges francia célpont, Németalföld elveszett, ellentámadásra a poroszok háborúból való kilépését előkészítő passzivizálódása miatt nem volt lehetőség.

A hadsereg teljes létszáma ekkor 282 648/257 825 főt tett ki. A heves harcokban elszenvedett jelentős veszteségeket mutatja a létszám bő öt, a feltöltöttség bő négy százalékos csökkenése (72,65%-ra), ugyanakkor a szolgálatképtelen állomány szinten maradt (8,46%-ról 8,78%-ra nőtt). Ezek az adatok azonban önmagukban még nem jelentették a végleges vereséget, azt inkább a vezetés válsága, a politikai fejlemények és a jelentős francia túlerő okozta.

A magyar csapatok száma ugyanezen időszakban egészen meglepő módon növekedett, igaz minimális mértékben: 3,21/2,17%-kal. A növekedést minimális belső átrendezés kísérte, a sorgyalogság 1,14/2,68%-kal csökkent, a határőrgyalogság 2,31/3,02%-ot

növekedett. A huszárság tekintetében a szolgálatképtelen állomány 48%-os növekedése a jelentős igénybevételt, komoly harctevékenységet jelenti, így alakulhatott ki az az érdekes helyzet, hogy a helyben lévő létszámuk 2,63%-kal emelkedett, a szolgálatképes létszám 2,44%-kal csökkent. Az abszolút növekedést a szabadcsapatok szaporítása jelentette:

	<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>		<i>szolgálatképtelen</i>	<i>feltöltöttség</i>
	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>
sorgyalogezredek	39 698	38,82%	35 523	38,21%	10,52%	80,86%
határőrezredek	36 511	35,71%	34 509	37,12%	5,48%	70,12%
helyőrségi zászlóalj	179	0,18%	159	0,17%	11,17%	17,61%
huszárezredek	17 176	16,80%	14 685	15,80%	14,50%	87,95%
szabadcsapat	8 686	8,49%	8 082	8,69%	6,95%	66,09%
összesen	102 250	100,00%	92 958	100,00%	9,09%	76,16%

Az adatok halmazából érdemes összehasonlításként kiemelni a német sorgyalogság 12,25/12,6%-os csökkenését. Ez egyértelműen a német sorgyalogság fokozott bevetését sejteti és a magyar csapatok kevésbé frekvenciált alkalmazását vetíti előre, hiszen a létszámcsökkenés sokkal jelentősebb a német ezredekénél. Ennek az adatnak a hadszínterek közötti megoszlás elemzésénél lesz még jelentősége.

A harmadik adatsorunk tehát az előbbi tendenciák sorába illeszkedik, illetve annyiban egészíti ki, hogy a magyar csapatok közül a huszárságot hangsúlyosabban alkalmazták, míg a gyalogság oldalán a német egységek bevetése a nagyobb arányú.

1796. január végén

Az első koalíciós háború menetében a császári-királyi hadsereg szempontjából viszonylag kisebb harcokat hozó 1795-ös év után az alapvető fordulatot és a háború eldöntését hozta az 1796-os esztendő, mégpedig az addig mellékhadszíntérnek tekintett Itáliában. Érdemes tehát megvizsgálni, hogy a döntő év elején hogyan alakultak a létszámok.

Az első érdekes adatot már az összlétszám alakulásával megkapjuk, ugyanis a hadsereg alig növekedett, mindössze 293 786 helyben lévő és 263 226 szolgálatképes katonára, ami 11 138/5401 fős, 3,94/2,09%-os növekmény. A szolgálatképtelenek aránya ugyanakkor 10,4%-ra nőtt, a feltöltöttség szinten maradt, 73,26%-ot tett ki. Ennek okára később rávilágítok, most csak a tényt rögzítem.

A magyar csapatok teljes létszáma 1796 elejéig arányaiban kétszer akkorát nőtt, mint a teljes hadsereg. A 109 004/96 988 fős létszám 6754/4030 fős, 6,61/4,34%-os növekményt takar. Ennek belső megoszlása a sorgyalogezredek relatíve jelentősebb növekedését, a határőrcsapatok létszámának csökkenését, a huszárság kisebb növekedését, valamint a szabadcsapatok létszámának ismételt megugrását mutatja. Utóbbi adat nyilvánvalóan összefügg a határőrcsapatok csökkenésével:

	helyben lévő		szolgálatképes		szolgálatképtelen	feltöltöttség
	létszám	arány	létszám	arány	arány	arány
sorgyalogezredek	43 285	39,71%	37 171	38,33%	14,12%	81,95%
határőrezredek	35 462	32,53%	32 283	33,29%	8,96%	71,36%
helyőrségi zászlóalj	198	0,18%	178	0,18%	10,10%	21,52%
huszárezredek	18 057	16,57%	16 128	16,63%	10,68%	93,34%
szabadcsapat	12 002	11,01%	11 228	11,58%	6,45%	81,50%
összesen	109 004	100,00%	96 988	100,00%	11,02%	79,27%

Az adatok értékeléséhez ismét a német sorgyalogezredek összesített eredményét érdemes kiemelni. Esetükben a helyben lévő állomány 1008 fős növekedést, a szolgálatképes állomány 1282 fős csökkenést mutat. Nem csoda tehát, ha a magyar katonák aránya a teljes hadseregben közel két százalékos emelkedést mutat, míg a sorgyalogságnál az arány-eltolódás bő egy százalékos. Ugyanakkor a magyar sorgyalogság szolgálatképtelen állományának 5%-os növekedése heves harcokra utal, a huszárok ugyanezen adatának 4%-os csökkenése viszont az ellenkezőjére.

A magyar csapatok belső összetételében jól látszik, hogy a sorgyalogezredek arányának némi emelkedése mellett a huszárság 16% körül stabilizálódott, míg a határőrök arányvesztése a szabadcsapatok növekedésében nyer kompenzációt. A feltöltöttség tekintetében a magyar sorcsapatok messze a német fölött állnak. A német sorgyalogezredek tekintetében 70,23%, a német sorlovasságnál 85,64% a feltöltöttség, amivel szembeállítva a magyar sorgyalogság 81,95%-os és a huszárok 93,34%-os mutatóját ismét csak azt láthatjuk, hogy az elmaradottabb hadkiegészítési rendszer ellenére a magyar területek lakosságára eső arányaiban kisebb haderő kiegészítése zökkenőmentesen működött még országgyűlési felhatalmazás nélkül is.

A háború első négy évét elemezve azt láthatjuk, hogy a hadsereg 1793-ban érte el létszámának csúcsát, amit 1796-ig viszonylag sikeresen ezen szint közelében tudtak tartani. A Habsburg Monarchia szempontjából az volt a kérdés, hogy meddig lehet fenntartani ezt a jelentősen megnövekedett létszámot. A kérdés pénzügyi vonatkozásán túl számunkra elsősorban a katonaság létszáma a fontos, mert látható, hogy az 1796-os esztendő elején már mutatkoznak némi jelei a kimerülésnek. A hadművelleti területen kialakult pátthelyzet, a poroszok és spanyolok kilépése ugyanakkor nem sok jót ígért. Bár a franciák is komoly nehézséggel néztek szembe a politikai instabilitás és a hadseregük létszámának csökkenése, valamint a Rajna mentén a folyam leküzdésének problémája miatt. A kialakult paritásnak fontos részét képezte, hogy egyik oldalon sem bukkant még fel egy igazán tehetséges főparancsnok. Érdekes fejleménynek ígérkezett, hogy a két hadszíntéren szemben álló négy hadsereg közül három élén új főparancsnok állt. A Rajna mentén Jourdan és Moreau a helyén maradt, Pichegrut leváltották, Clerfayt helyét Károly főherceg vette át, míg Itáliában is két új főparancsnok, Beaulieu és Bonaparte tábornokok voltak hivatottak eldönteni a háború kimenetelét.

1797. április végén

Az 1796-os esztendő meghozta a háború végkimenetelének eldöntését, mégpedig azon a hadszíntéren, ahol arra legkevésbé számítottak: Itáliában. A következő év tavaszán Itáliából kitörve a francia csapatok Bécs ellen indultak. A császári-királyi politikai és hadvezetés nem látott más kiutat, mint vereségét elismerve fegyverszünetet kért, amit 1797. április 18-án Leoben mellett meg is kötöttek. A források fennmaradása szeszélyének köszönhetően éppen ebből a hónapból rendelkezünk hosszú idő után ismét teljes adatsorral.

A hadsereg teljes létszáma ekkor 232 749 helyben lévő és 206 265 katonából állt. A szolgálatképtelenek aránya meglepően alacsony szinten, 11,38%-on állt, a feltöltöttség viszont a korábbihoz hasonló előírt létszám mellett 58,20%-on. A szolgálatképes állomány közel 60 ezres csökkenése jól mutatja a katonai krízis nagyságát. Különösen akkor tűnik ez az adat hatalmasnak, ha számításba vesszük az 1796-os országgyűlés ötven-ezer újoncra vonatkozó ajánlatát, hiszen az újoncok kiállítása már előrehaladott állapotban volt.

A magyar csapatok létszáma a hatalmas újonctömegek ellenére is jelentősen, 10,00/8,88%-kal csökkent. Itáliában egész zászlóaljok estek fogságba, ezerszámrá dőltek ki a sorból a katonák. A magyar csapatok létszámadatát azzal együtt érdemes méltányolni, hogy a Mantovában fogságba esett katonákat a kapitulációs okmány értelmében a franciák szabadon engedték, tehát a létszámadatok már tartalmazzák őket:

	<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>		<i>szolgálatképtelen</i>	<i>feltöltöttség</i>
	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>
sorgyalogezredek	30 232	30,82%	25 313	28,64%	16,27%	63,52%
határezegek	46 234	47,13%	43 936	49,71%	4,97%	60,44%
helyőrségi zászlóalj	162	0,17%	133	0,15%	17,90%	20,22%
huszárezredek	13 016	13,27%	11 204	12,68%	13,92%	74,49%
szabadcsapat	8 464	8,63%	7793	8,82%	7,93%	57,37%
összesen	98 108	100,00%	88 379	100,00%	9,92%	58,20%

A hadsereg német csapatainak állománya ugyanebben az időszakban az elképesztő 27,14/29,09%-os csökkenést mutatja. A háború első éveiben a teher egyértelműen a német területek csapatain volt, amit jól mutat, hogy az 1796–97-es létszámcsökkenés is jelentősebben érintette ezeket. A magyar hadkiegészítési rendszer, amelynek az 1741. évi 63. tc. óta a toborzás mellett a rendi katonaállítás is részévé vált,⁶⁶ ekkor még jókora tartalékkal rendelkezett, így az ország különösebb nehézség nélkül fel tudta ajánlani az 50 ezer újoncot. Ennek köszönhetően azonban a hadsereg német/magyar arányai is jelentősen eltolódtak. Az olló már az 1796. januári 62,90/63,15%-os, német csapatok arányát mutató adatnál is elkezdett záródni, de ez 1797 áprilisára további öt százalékkal, 57,85/57,15%-ra csökkent. Ez a német területek újoncsozási képességének erős romlását mutatta. Nem véletlen, hogy az addig kevésbé kihasznált Galíciát is aktivizálták, de már csak a háború lezárultát

⁶⁶ A törvénycikket övező, a XIX. század elejéig visszamenő vitákat jelen kereteket túlmutató lenne bemutatni, legújabb elemzését lásd: *Vizi* 2014. 95–97. o.

követően, mivel a hadkiegészítési területét elvesztett, szinte teljesen felmorzsolódott öt vallon ezredet galíciai legénységből állították fel újra, a maradék vallonokat pedig egyetlen ezreddé vonták össze.

A magyar csapatnemek változásai különösen érdekes képet mutatnak, mivel a sorgyalozezredek 13/12 ezer, a huszárok 5/5 ezer, a szabads csapatok 3,5/3,5 ezer főnyi létszámvesztése mellett csak a határőrcsapatok létszámának 11/8,5 ezres növekedését és az ezzel járó arányeltolódást figyelhetjük meg. Ennek okát két jelenségben találhatjuk meg. Az első, hogy a határőrezredek közül csak viszonylag kis legénységet mozgósítottak a franciák elleni háborúra egészen az 1796-os évig, amikor a mozgósított és bevetett határőr csapatok létszámát megháromszorozták. A másik ok éppen ezen hatalmas határőrlétszám kiállításában keresendő, mert az 50 ezer magyarországi újonc jelentős részét határőregységekbe vonultatták be.⁶⁷

A leobeni fegyverszünet megkötésének idejére egyértelművé vált, hogy a császári királyi hadsereg létszámának korábbi magas szinten tartása nem lehetséges – még a korábbihoz képest kiugróan magas magyar szerepvállalás ellenére sem. Fontos azonban hozzátenni, hogy a magyar területek még így is arányaiban kisebb terhet viseltek, mint a német területek. Ezt az állítást erősíti, hogy a magyar csapatok 47,13/49,71%-át adták a határőregységek. A teljes hadsereg megoszlása a következő képet mutatta:

	<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>	
	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>
német	13 4641	57,85%	117 886	57,15%
magyar (határőrök nélkül)	51 874	22,29%	44 443	21,55%
határőr	46 234	19,86%	43 936	21,30%
összesen	232 749	100,00%	206 265	100,00%

A Magyar Királyság és az Erdélyi Nagyfejedelemség rendi területéről kiállított csapatok aránya még akkor is alacsony, ha a Berkó által becsült 9400 újoncot a határőrök nélküli magyar létszámhoz számítjuk, mert csak 25% körüli lenne az arány.

A háború végén

A leobeni fegyverszünetet követően a hadvezetés fellélegezhetett, a hadsereget sikerült megmenteni a teljes összeomlástól, és jutott idő az újjászervezésre, átcsoportosításra, valamint az újoncok kiképzésére és a jelentős veszteségeket szenvedett egységek rendezésére. Az erőfeszítést meglepő siker koronázta, legalábbis ami a létszámot illeti, ugyanis a béke megkötésekor a teljes létszám 313 653/288 305 főre rúgott 70,30%-os feltöltöttség és 8,08% szolgálatképtelen mellett. A 80 ezres növekedés kiugróan magas adat, melynek okára később derül fény, itt a tény fontos rögzíteni.

A hadsereg láthatóan túl volt a krízisen, tehát a katonai és politikai vezetés jól döntött, amikor fegyverszünetet kért a franciáktól. Más kérdés, hogy a hadsereg morálja milyen

⁶⁷ Berkó 1943. 156. o.

állapotban volt, mert azt nem lehetett szervezeti intézkedésekkel javítani, hanem győzelmekkel lehetett volna emelni.

A magyar csapatok létszámát tekintve meglepetésünk csak fokozódhat, amikor azt látjuk, hogy a magyar csapatok ennek a nyolcvanezres növekedésnek több mint a felét adták:

	<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>		<i>szolgálatképtelen</i>	<i>feltöltöttség</i>
	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>	<i>arány</i>
sorgyalogezezek	42 608	30,04%	38 732	29,43%	9,10%	71,18%
határőrezredek	67 610	47,66%	64 291	48,85%	4,91%	75,18%
helyőrségi zászlóalj	361	0,25%	315	0,24%	12,74%	39,24%
huszárezredek	18 012	12,70%	15 875	12,06%	11,86%	93,10%
szabadcsapat	13 263	9,35%	12 386	9,41%	6,61%	82,60%
összesen	141 854	100,00%	131 599	100,00%	7,23%	76,22%

A növekedés részletes adataira tekintve egyértelműen megállapíthatjuk, hogy ennek felét a határőrcsapatok mutatták fel. A hadvezetés eddig soha nem látott módon mozgósította a Katonai Határőrvidék lakosságát. Az arányait tekintve azonban a magyar sorgyalogság és a huszárok is átlagon felüli növekedést produkáltak. Míg a német sorgyalogságnál 30,09/36,28%-os növekmény mutatható ki, addig a magyar sorgyalogság 40,94/53,01%-ot, a huszárok 38,38/41,69%-ot növekedtek, amit a határőrcsapatok a korábbi időszak magas bázisa ellenére 46,23/46,33%-kal mégis felülmúltak.

Az egész hadsereg tekintetében a magyar csapatok aránya ekkor a legmagasabb, meghaladja a 45%-ot. A határőrcsapatok hihetetlen mérvű növekedése azonban a magyar csapatokon belüli arányt tekintve a legalacsonyabbra szorította a polgári területek katonaságát. Ha tekintetbe vesszük a szabadcsapatokban szolgáló határőröket, akkor a részarányuk bőven meghaladta a magyar csapatok felét, nélkülük a magyarok aránya csak megközelítette a hadsereg negyedét.

A teljes hadsereg tekintetében a német, illetve a magyar és határőr katonaság létszáma az alábbi adatokat mutatja:

	<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>	
	<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>
német	171 799	54,77%	156 706	54,35%
magyar (határőrök nélkül)	74 244	23,67%	67 308	23,35%
határőr	67 610	21,56%	64 291	22,30%
összesen	313 653	100,00%	288 305	100,00%

A magyar csapatok jelentősége jól láthatóan növekedett, de ezen belül a Katonai Határőrvidék katonasága birodalmi szinten is stratégiai fontosságra tett szert.

A fenti táblázat kiválóan mutatja, hogy miért volt égető szükség a Habsburg Monarchiának a békekötésre. A német csapatok aránya soha nem tapasztalt alacsony szintre süllyedt, ami elsősorban a veszteségek pótlásának lehetetlenségét mutatta. A háború ide-

jére állított 50 ezer magyar újonc és a minőségileg alacsonyabb értéket képviselő, a határok feszegetéséig felduzzasztott határőrcsapatok létszámban ugyan látszólag pótolták a hadsereg veszteségeit, de a minőség érezhetően romlott. Önmagában ez a tény elegendő lehetett volna a béke szükségességéhez, de emellett a hadművelleti helyzet, Bécs fenyegetettsége és a hadsereg kedvezőtlen stratégiai helyzete – nyugaton a Rajna mellett, délen pedig Bécs előterében kellett felvenni a harcot –, valamint a birodalom politikai lehetőségei, a katonailag számottevő szövetségesek hiánya is az előnytelen béke megkötését tette szükségessé.

A magyar csapatok bevetése

A csapatok létszámváltozásait követően érdemes megvizsgálni, hogy a magyar csapatokat milyen arányban vetették be az egyes hadszíntereken, illetve hagyták a hátszágban.

A háború kitörésekor a magyar csapatok közül a 33 tábori sorzászlóaljából mindössze öt, az összes gránátos, a 43 huszárosztályból hét állomásozott a Németalföldön, tehát hadszíntéren, miközben a 11 negyedik zászlóalj mindegyike, 28 tábori és a helyőrségi zászlóalj, az összes gyalogos határőregység a hátszágban. Itáliában egyetlen magyar egység sem tartózkodott. A létszám tekintetében a magyar katonák 88,69/88,32%-a a hátszágban, 11,31/11,68%-a Németalföldön állomásozott. A magyar és német csapatok megoszlása, illetve a hadszíntereken és a hátszágban lévő csapatok összetétele:

		<i>helyben</i>	<i>szolgálatképes</i>
magyar csapatok	hátszág	88,69 %	88,32%
	Németalföld	11,31%	11,68%
német csapatok	hátszág	62,16%	61,54%
	Itália	7,45%	7,18%
	Németalföld	30,39%	31,28%
hátszág	német	52,80%	51,94%
	magyar	47,20%	48,06%
Itália	német	100%	100%
Németalföld	német	82,85%	82,40%
	magyar	17,15%	17,60%

Az arányokból az látszik, hogy a magyar csapatok nagyobbik részét a hátszágban tartották, a németalföldi harcokra csak nagyon kis részüket mozgósították. Az arányok azonban annyiban megtévesztőek, hogy a Németalföldön és a Rajna mentén az öt valon gyalogos-, egy németalföldi lovasezred és egy elő-ausztriai ezred mellett mindössze 13 német és öt magyar tábori zászlóalj, valamint tíz német és hét magyar lovasosztály állomásozott, tehát a magyarok aránya nagyságrendileg megfelel az abszolút arányoknak.

Az Itáliában állomásozó erők ekkoriban még csak a két itáliai gyalogezredre, illetve a két helyőrségi ezred két-két zászlóaljára, valamint a gyenge törzsdragonoyezredre korlátozódtak.

A császári-királyi hadsereg 1792. április végi felosztásáról egyértelműen megállapítható, hogy felkészületlenül érte a francia hadüzenet. A hadsereg szerencséje az volt, hogy a francia haderő náluk is felkészületlenebbnek bizonyult. Hónapoknak kellett eltelni, hogy valamelyik harcoló fél jelentősebb hadműveleteket tudjon kezdeményezni. A császári-királyi hadsereg már 1792 folyamán jelentős erőket mozgósított a franciák ellen, amit a Németalföld elvesztésével végződött 1792-es hadjáratot követően még további csapatok követtek.

A hadsereg 1793 késő ősziére szinte teljesen felvonult a franciák ellen.⁶⁸ A lengyel kérdés azonban hátráltatta a teljes erőfelfejtést, ugyanis a diplomáciai kötélhúzás, illetve a lengyel felkelés szükségessé tette egy erős hadtest Galiciában történő állomásoztatását. Az alábbi táblázatban összefoglalom a hadsereg erejének felosztását az egyes hadszínterek között, egyben a német és magyar elemet ezeken belül 1793 októberében:

		<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>	
		<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>
hátszág 32,59/32,25%	német	59 636	58,40%	51 227	57,33%
	magyar	42 483	41,60%	38 127	42,67%
	összes	102 119	100,00%	89 354	100,00%
Rajna 17,53/18,35%	német	33 758	59,90%	31 876	59,92%
	magyar	22 595	40,10%	21 324	40,08%
	összes	56 353	100,00%	53 200	100,00%
Németalföld 44,11/43,19%	német	94 417	78,59%	89 216	78,74%
	magyar	25 718	21,41%	24 084	21,26%
	összes	120 135	100,00%	113 300	100,00%
Itália 5,77/6,22%	német	12 299	63,21%	10 520	62,23%
	magyar	7158	36,79%	6386	37,77%
	összes	19 457	100,00%	16 906	100,00%
összes	német	200 110	67,14%	182 839	67,03%
	magyar	97 954	32,86%	89 921	32,97%
	összes	298 064	100,00%	272 760	100,00%

⁶⁸ Rothenberg 2007. 47. o. megállapítása, miszerint a hadvezetés 70 ezer katonát tartott volna vissza az északi határ megfigyelésére a lengyel helyzet miatt, nem állja meg a helyét. 1793 októberében a teljes hátszágban lévő erő 102/89 ezer fő volt. Ebben azonban a kiképzőegységek, illetve a déli határ őrzését ellátó csapatok, illetve az erődök őrségei is benne vannak. A határőrezredek otthon lévő részei 23/21 ezer főt számláltak. Az egyetlen, bár viszonylag alacsonyabb harcértékű csoportot a német gyalogezredek kiegészítési körzetben állomásozó, főként kiképzési feladatok ellátó 30 alezredesi zászlóalja jelentette. A Lengyelország ellen bevethető erő nagyságát 30-35 ezer katonánál nagyobbra semmiképpen sem becsülhetjük. Mi sem támasztja jobban alá ezt az állítást, mint az 1796 elejéről, tehát a harmadik lengyel felosztást követő adat, amely szerint 107/97 ezer, de még 1797 áprilisában, tehát a legnagyobb krízis idején is 60/45 katona állomásozott a hátszágban.

A hadsereg harmada a háterszáiban állomásozott, a főerő egyértelműen a Németalföldön. A rajnai hadszíntér az itteni porosz csapatok miatt másodlagos volt, míg Itáliában a déli francia események miatt nem volt egyelőre szükség nagyobb erőre.

A magyar csapatok legnagyobb számban a háterszáiban állomásoztak, ami főként a határőrezredek nagy mozgósítatlan létszámának, illetve a 33-ból 13 tábori zászlóaljnak köszönhető. A 13 tábori zászlóaljból öt Galíciában, négy Erdélyben, három pedig a déli határon állomásozott. Galíciában a gyalogság kizárólag magyar egységekből állott. Ha a három hadszíntér összehasonlítjuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy habár abszolút számban a Németalföldön állomásozott a legtöbb magyar katona, de arányait tekintve a Rajna mentén és Itáliában jelentősebb a magyar elem. A háború döntő hadszínterét jelentő Németalföldön a magyar csapatok aránya alig haladja meg a 20%-ot, ami négy gránátos, nyolc tábori és öt határőr zászlóaljat, illetve 25 lovasosztályt jelentett.

A magyar csapatok létszámának eloszlása az alábbiak szerint alakult:

	<i>helyben lévő</i>	<i>szolgálatképes</i>
háterszág	43,37%	42,40%
Rajna	23,07%	23,71%
Németalföld	26,26%	26,78%
Itália	7,31%	7,10%

Az adatokból egyértelműen megcáfolható az a toposz, hogy a magyar csapatokat a birodalom többi csapatával összevetve létszámukhoz képest jelentősebb arányban vezették a franciák ellen. Ugyanis ebben az esetben a leghevesebb, egyben legvéresebb harcokat hozó németalföldi hadszíntéren kellett volna bevetni a magyar csapatok jelentős részét. Ehelyett azt látjuk, hogy a magyar csapatok bő 40%-a, a tábori csapatok bő harmada ki sem vonult a hadszíntérre, 26%-ukat a főhadszíntéren alkalmazták, s a többi is csak kevésbé jelentős hadszíntereken. A csapatok alkalmazásában sokkal inkább a földrajzi meghatározottság következményét látjuk. Az ausztriai, cseh és morva csapatokat – már csak közelségük révén is érdemesebb volt a Németalföldre küldeni. Egyedül talán a huszárság tekintetében látható, hogy nagy számban vetették be a hadszíntéren. Galíciában a négy lovasezredből három svalizsér és egy huszár volt, míg a Kárpát-medence délkeleti részén két dragonyos és egy vértesezred állomásozott, illetve Bécsben még egy vértesezred, így a lovasság tekintetében valóban kimutatható, hogy a huszárok némileg, de nem kiugróan magas mértékben voltak a hadszíntéren. Ez azonban a huszárok magas harcértékével és eredményességével is magyarázható.

Érdemes figyelni arra a jelenségre, hogy Erdély déli részén, illetve az ezzel szomszédos területeken, valamint a török határ többi részén viszonylag jelentős számú harcra képes tábori csapat állomásozott. Ehhez hozzáadva, hogy a határőrcsapatokat is csak kis létszámban mozgósították a háborúra, kialakul az a kép, hogy a hadvezetés a déli határ biztosítását is fontosnak tartotta, ezért jelentős erőket hagyott a határ őrizetére. Ezen erők nagy része – ismételtelen földrajzi meghatározottság miatt – a magyar csapatok közül került ki.

Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy az első koalíciós háborúban egyáltalán nem igaz a hadvezetés elleni közkeletű vád, miszerint a magyar csapatokat véreztették volna ki. Éppen ennek ellenkezőjét láthatjuk, a magyar csapatokat, arányait tekintve, kisebb részben vezényelték az ellenséggel szembe. Ebben azonban hiba lenne – a ló túloldalára esve – valamiféle bizalmatlanságot, vagy éppen magyar-pártiságot látnunk. A fő szempont a földrajzi meghatározottság volt, illetve a hadsereg erő kifejtésének – a politikai célok elérése érdekében történő – maximalizálása. A magyar csapatokat semmiféle előnyös avagy hátrányos megkülönböztetés nem érte a hadvezetés részéről, ilyen legalábbis a forrásokból nem mutatható ki.

A háború további részében ezek az arányok nem változtak jelentősen, csupán minimális elmozdulásokat tapasztalhatunk. A következő évre a hátszág aránya 40%-ra csökkent, Itáliáé 11%-ra nőtt. Az 1794-es kudarc némileg átrendezte a hadszíntereket is, mivel a Németalföld elvesztése miatt a Rajna mentére tevődött át a főhadszíntér, az addigi Rajnai Hadseregből Felső-Rajnai Hadsereg lett, a Föseregből Alsó-Rajnai Hadsereg. Ezeket egy rövid ideig 1795-ben egyesítették, majd ismét szétválasztották. A magyar csapatok nagyobbik része a valamivel nyugalmasabb Felső-Rajnai Hadsereghez került. 1796 elején a föseregnek számító Alsó-Rajnai Hadseregben a magyarok aránya 23,84/22,99%-ra rúgott. A magyar csapatok megoszlása ekkor:

	<i>helyben lévő</i>	<i>szolgálatképes</i>
Hátszág	39,52%	39,49%
Felső-Rajna	34,85%	36,17%
Alsó-Rajna	14,34%	14,26%
Itália	11,29%	10,07%

A változást ebben a tekintetben is az 1796-os esztendő hozta meg. Már az év elején egy jelentős különítményt vezényeltek a Felső-Rajnártól Itáliába, amit az év folyamán több transzport követett, illetve a galíciai események miatt immáron feleslegessé vált ottani hadtest zömét a Rajnához vezényelték. Sajnos forráshiány miatt nem tudunk 1796 késő nyaráról mintát venni, mindössze a Tiroli Hadsereg 1796. május-júliusi adatai állnak rendelkezésre, ez azonban nem foglalta magában a teljes hadszíntéren lévő haderőt. Minden esetre ebben a 56 321/53 727 fős hadseregben a magyarok létszáma 16 765/15 982 fő, aránya 29,77/29,75%. Ez az arány még mindig alatta marad mind a lakosságszám, mind a hadsereg összlétszáma tekintetében a magyar arálynak.

Az 50 ezer magyar újonc bevonultatása és a határőrezredek nagyarányú mobilizálása és hadszíntérre küldése mellett 1797 tavaszának derekára az alábbi arányok alakultak ki:

		<i>helyben lévő</i>		<i>szolgálatképes</i>	
		<i>létszám</i>	<i>arány</i>	<i>létszám</i>	<i>arány</i>
Hátország 25,96/21,81%	német	31 969	52,90%	21 669	48,17%
	magyar	28 463	47,10%	23 311	51,83%
	összes	60 432	100,00%	44 980	100,00%
Rajna 42,35/44,46%	német	57 846	58,69%	54 007	58,89%
	magyar	40 717	41,31%	37 696	41,11%
	összes	98 563	100,00%	91 703	100,00%
Itália 31,69/33,73%	német	44 826	60,78%	42 210	60,66%
	magyar	28 928	39,22%	27 372	39,34%
	összes	73 754	100,00%	69 582	100,00%
összes	német	134 641	57,85%	117 886	57,15%
	magyar	98 108	42,15%	88 379	42,85%
	összes	232 749	100,00%	206 265	100,00%

A hátországban lévő csapatok aránya jelentősen csökkent, viszont érdekes, hogy a rajnai hadszíntér aránya szinte pontosan hozza a korábbi főszereg arányát, Itáliában, illetve Itália elvesztését követően Itáliával szemben mindössze a hadsereg harmada állomásozott. A Rajnától és a hátországból is folyamatosan érkeztek az újabb és újabb csapatok Buonaparte tábornok franciái ellen, de az elszenvedett óriási veszteségek nem engedték az arányt növekedni. Még mindig a hátországban volt a legnagyobb a magyar csapatok aránya (47,1/51,83%), míg a hadszíntereken 40% körüli arány mutatkozik. A magyar csapatok megoszlása hadszínterek szerint:

	<i>helyben lévő</i>	<i>szolgálatképes</i>
Hátország	25,96%	21,81%
Rajna	42,35%	44,46%
Itália	31,69%	33,73%

A táblázat is jól szemlélteti, hogy a magyar csapatokat ismét nem a főhadszíntérre változott Itália elleni hadseregben vetették be nagyobb számban és arányban. Az arány azonban a béke megkötésére megfordult, a magyar csapatok 39 %-át Itália ellen, 34%-át a Rajna mentén alkalmazták, 17%-uk maradt távol az ellenségtől. Erre az időre a két hadsereg ereje kiegyenlítődött, mindkettő 111 ezer katonát számlált. A magyarok azonban még mindig kicsivel nagyobb arányban maradtak a hátországban, mint a német csapatok. A hátországban állomásozó csapatok 50,45/52,41%-a, míg a Rajnánál 40,47/40,93%-a, Itáliával szemben 46,31/46,69%-a volt magyar.

Az újoncok száma

Berkó István kiváló tanulmányában a Magyarországi Főhadparancsnokság egyik irata alapján 112 240 főben, ezen belül 54 757 rendek által állított és 57 483 toborzott katonában állapítja meg Magyarország újoncainak számát az első koalíciós háború idején.⁶⁹ Berkó tanulmányának azonban nem az újoncok számának megállapítása volt a célja, ezért azt az adatot közelebbről nem is vizsgálta meg, így nem tudjuk, hogy időben és térben pontosan milyen dimenziókat foglal magában ez a meglehetősen magas szám, hiszen a Magyar Szent Korona országai öt főhadparancsnokságba voltak beosztva, s a magyarországi csak egy – viszont kétségkívül a legjelentősebb – volt ezek közül. Bizonytalan a kezdő és a végdátum is, de az sem egyértelmű, hogy ebben az erdélyi, horvát, vagy éppen a határőrvidéki katonaság létszáma benne van-e.

A diéta az 1791. évi 66. törvénycikkkel hatezer, az 1792. évi 6. törvénycikkkel ötezer, az 1796. évi 2. törvénycikkkel ötvenezer újoncot ajánlott meg.⁷⁰ Az első megajánlást Berkó szerint csak 1792 tavaszán és nyarán teljesítették a rendek, így mindhárom katonaállítás a háború idejére esik. Az összesen 61 ezer fős újonc ajánlással szemben áll az 54 757 fős adat, tehát érdemes más forrásokat keresni a témához.

Az általam vizsgált források más oldalról közelítik meg a kérdést, ugyanis a császári-királyi hadsereg alakulatainak újoncainról kapunk képet, ez pedig korántsem biztos, hogy megegyezik a hadkiegészítő területről kapott létszámokkal, de még ha feltételezzük is, hogy magyar hadkiegészítésű ezrekbe nem magyar területről kiállított katona nem került, a toborzott idegenek száma elenyésző, illetve magyarokat nem osztottak be nem magyar ezrekhez, akkor sem tudjuk biztosan megmondani, hogy a magyar rendek által kiállított katonák mekkora része került más csapatokhoz. Berkó ugyanis megállapította, hogy az 1796-ban megajánlott 50 ezer újonc egy részét határőrcsapatokhoz osztották be.

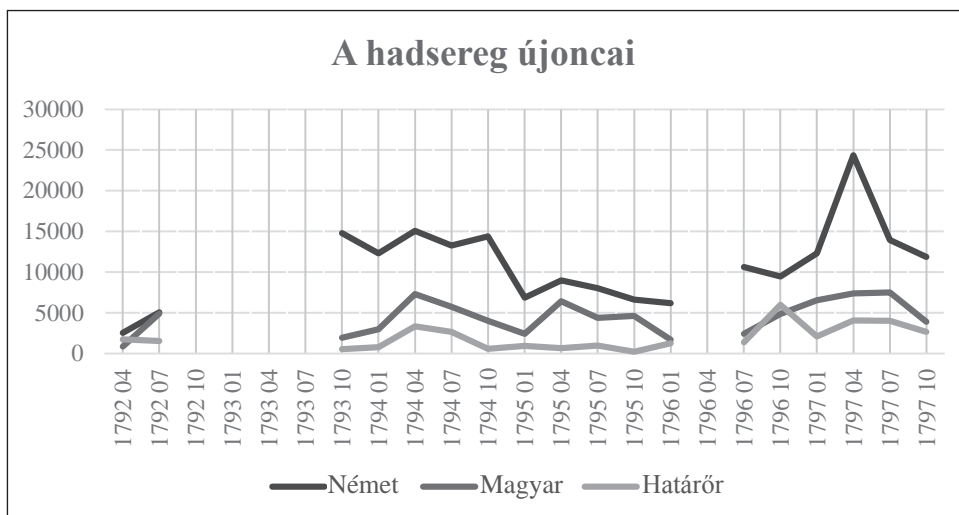
Fontos leszögezni, hogy az általam közölt számok a katonai létszámnnyilvántartás hiányzó 15 hónapnyi adatait nem tartalmazhatják.⁷¹ A táblázatok 1796. július végéig külön hozzák a toborzott és állított katonákat, ettől kezdve viszont csak az újoncok össz-létszámát adják meg.

A hiányzó 15 hónap kivételével az adatolt 54 hónap alatt a császári-királyi hadsereg harcoló egységei 312 086 újoncot kaptak. Ebből 196 730 fő a német csapatokhoz, 35 449 fő a határőrcsapatokhoz, 79 857 fő a (nem határőr) magyar csapatokhoz került. Nyilván problematikus arányosítani a hiányzó 15 hónapot (tehát 21,79%-kal növelni a végösszeget), de újabb források nélkül más lehetőségünk nincsen az újoncok számának meghatározására, így hozzávetőleg 370 ezer újonccal számolhatunk a teljes hadsereg tekintetében, ami megdöbbentően magas szám az 1792. április végi 230 ezres helyben lévő

⁶⁹ Berkó 1943. 36. o.

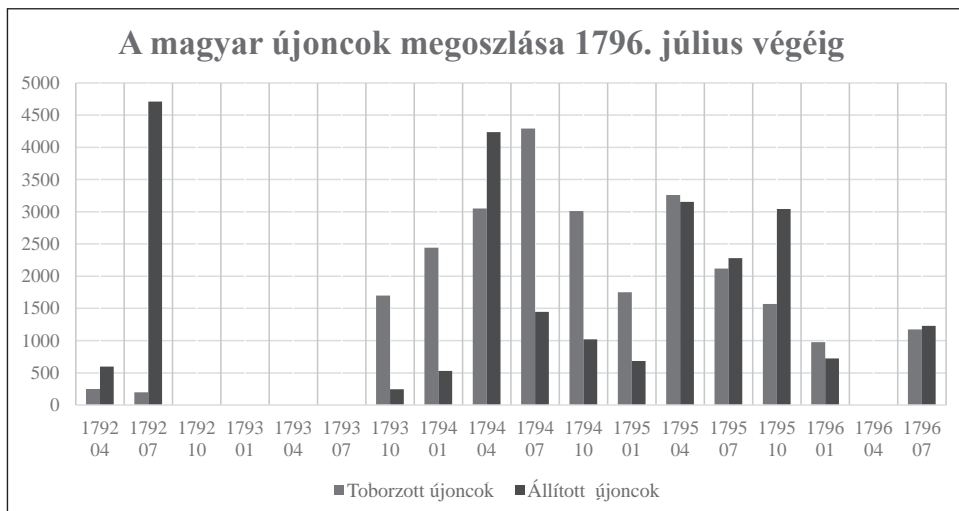
⁷⁰ Vizi 2012. 265–266. o.

⁷¹ Az 1796-os hadiév harmadik negyedéből (május–július) hiányzik a főszereg egésze és az itáliai csapatok kisebbik része, illetve egészen 1797 januárjáig, illetve márciusból az itáliai hadsereg csapatai. Ezek azonban az újoncok tekintetében nem okoznak problémát, mert a hátszágban állomásozó hadkiegészítő egységekbe kerültek az újoncok, amelyek adatai rendelkezésre állnak. A hadszíntéren lévő egységekbe csak rendkívül kis számú újonc került közvetlenül.

(és 302 ezres effektív) létszámot figyelembe véve. A továbbiakban a meglévő 54 hónap adatait elemzem.

Ha összehasonlítjuk a lakosságszám arányait az újoncok arányaival, akkor szinte hihetetlen módon 1%-on belüli különbséget találunk a magyar és német területek és csapatok aránya között. Viszont ha megnézzük a magyar újoncok megoszlását a polgári területről kiállított és a határőregységek között, akkor azt tapasztaljuk, hogy a határőrcsapatok újoncainak száma biztosította csak a megfelelő arányt. Ha a Katonai Határőrvidéket

és a határőrcsapatokat kivesszük a vizsgálatból, akkor a magyarkatonaság aránya közel 10%-kal marad el a lakosság arányától. A hadsereg újoncai kiállításának trendjét az alábbi grafikon mutatja:

Az újoncállítás trendjei jól láthatóan a háború utolsó szakaszáig egybeesnek. Az 1796-os vereségek és veszteségek azonban addig soha nem látott erőfeszítésre késztették a birodalom vezetését. A jól ismert 50 ezer magyarországi újonc mellett a német területek még ennél is nagyobb arányban állítottak ki újoncokat. A határőr katonaság mobilizálására 1796 második felében⁷² került sor, sajnos az 1796 késő tavaszáról és kora nyaráról származó adatok hiányoznak. A magyar csapatok újoncai lassú növekedést, míg a németek 1797 tavaszán kiugróan magas, közel 25 ezres adatot mutatnak.

Érdemes megvizsgálni a (határőrök nélkül számított) magyar egységek újoncainak megoszlását toborzás és rendi állítás megoszlásában, különösen Berkó számainak tükrében. Az első szembetűnő eltérés, hogy Berkó 112 ezres létszámával ellentétben a fő táblázatok a (határőrezredek nélküli) magyar csapatok tekintetében 79 857 főnyi újoncot mutatnak ki. Ez az eltérés azonban csak látszólagos, mert a hiányzó 15 hónap adatai nincsenek benne a szűk 80 ezres számban, de nincsen külön kimutatás a Szekereszkarhoz került magyar újoncokról sem, így nagyságrendileg elfogadhatjuk Berkó számát azzal a megjegyzéssel, hogy részletesebb, újabb forráscsoportok bevonását magába foglaló kutatások szükségesek a kérdés végleges és megnyugtató lezárásához.

Az újoncok megoszlásáról állított és toborzott bontásban csak 1797 júliusának végéig kapunk adatokat a fő táblázatokból:

Az adatsor első tanulsága, hogy az 1791-es hatezer újonc kiállítása 1792 tavaszán és nyarán szinte biztosan hiánytalanul megtörtént. Nem véletlen, hogy a toborzás mindkét negyedévben elhanyagolható eredményt hozott. Azt nem állíthatjuk, hogy a rendi katonaállítás időszakában szünetelt volna a toborzás, mivel az 1793 őszétől egészen 1796-ig terjedő időszakban a rendi állítás és a toborzás egymás mellett párhuzamosan megfigyelhető. Téves lenne tehát azt hinni, hogy országgyűlési újoncmegajánlás nélkül ne lett volna rendi újoncállítás.⁷³ Az 1793-as hadjárat évi végére a francia csapatok létszáma a levée en masse rendeletnek és Carnot tevékenységének hatására ugrásszerűen megnőtt, amit a császári-királyi hadvezetésnek követni kellett. A toborzás ugyan nem hozott rossz eredményt, de segítségül kellett hívni a rendi szerveket is a megfelelő újonclétszám eléréséhez. A katonaállítás lendülete 1795-ben érezhetően csökkent, az újoncokat ismét csak a rendi katonaállítás segítségével lehetett biztosítani. Ez okozta, hogy a hadsereg létszáma a kevésbé heves harcok ellenére is alig nőtt 1795-ben.

Az 1796-os 50 ezer újonc kiállítása – számomra – az adatok tükrében kérdéses. Maga Berkó sem ismerte fel, hogy az általa közölt 54 ezres, állítottakra vonatkozó adat alacsonyabb, mint a törvények által megajánlott újonclétszám. 1797 januárja és októbere között a magyar csapatok összesen 20 568 újoncot kaptak, míg a határőrcsapatoknál mindössze 11 991 főt tartalmaznak a források. Utóbbi adat azért csalóka, mert több 1796-ban felállított határőrzászlóalj nem jelent meg a táblázatokban, így ez a szám ennél magasabb. Ennek közvetlenül témánk szempontjából nincsen nagy jelentősége, mivel az össze-

⁷² Az 1796-ban felállított és a hadszínterekre kiküldött 31 zászlóaljból.

⁷³ II. József török háborúja idején királyi rendeletre folyt a rendi újoncállítás, amit Horst Haselsteiner behatóan tárgyal, lásd: *Haselsteiner* 1983. 147–156., 160–195. o.

vont határőrszászlóaljakat a határőrezredek állományából áthelyezéssel állították fel, tehát újoncok itt közvetlenül nem jelentek meg, csupán olyan szempontból kaphat figyelmet, hogy az 50 ezer újoncból biztosan több ezer került az újonnan felállított határőrszászlóaljakhoz. Berkó két haditanácsi rendeletet talált, melyek szerint összesen 9400 Magyarországon állított újoncot határőregységekhez kellett vezényelni.⁷⁴ Sajnos ezek végrehajtásáról biztos adattal nem rendelkezünk, de a szám nem állhat messze a valóságtól, mivel a 20 ezer magyar egységhez érkezett újonckontingens még a Szekerészkarhoz került újoncokkal együtt is nagyon távol állt az 50 ezres számtól. Mindent egybevetve szinte biztosra vehető, hogy az 1796-ban megajánlott 50 ezer újonc hiánytalan kiállítására nem történt meg. Az újoncok számának összesítése érdekes képet mutat:

újonc								
	lakosság	idő	toborzott	állított	összesen	meg- oszlás	lakosság- arány	lakoson- ként
német területek	15 614 296 63,77%	1792. 04.– 1796. 10.	41 257	83543	124 800			
		1796. 11.– 1797. 10.			71 930			
		összesen			196 730	63,04%	1,26%	7 936 917
magyar rendi területek	8 520 190 34,8%	1792. 04.– 1796. 10.	25788	23890	49 678			
		1796. 11.– 1797. 10.			30 179			
		összesen			79 857	25,59%	0,94%	1 066 931
Határ- őrvidék	350 000 1,43%	1792. 04.– 1796. 10.	384	16328	16 712			
		1796. 11.– 1797. 10.			18 787			
		összesen			35 499	11,37%	10,14%	9 859 433
	24 134 486	mind- összesen			312 086		1,29%	

Az első koalíciós háború időszakában a hadsereg hihetetlenül sok, legalább 312 ezer fős (a hiányzó időszakokra vonatkozó időarányos becsléssel együtt akár 370 ezer fős) újonckontingenst kapott. Mindezt úgy, hogy a hadsereg helyben lévő létszáma a háború kitörésekor 230 ezer fő volt és a háború során szinte végig 300 ezer alatt maradt. Ez azt jelenti, hogy statisztikailag a hadsereg állománya a háború alatt másfélszer cserélődött ki.

A Habsburg Monarchia egyes területszoportjai tekintetében a lakosság megterhelése eltért. A német birodalomrész terhelése érezhetően nagyobb volt. Mind a német, mind

⁷⁴ Berkó 1943. 155–156. o. A valójában határőrökhöz került újoncok száma ismeretlen, hiszen Berkó csak a parancsban foglalt számot tudta megadni. A határőrcsapatok – a néhány Itáliába küldött zászlóaljat leszámítva – 1797. január és október között 11 991 újoncot kaptak. 1797 folyamán új határőrszászlóaljakat már nem állítottak fel, tehát csak a meglévők kiegészítése jöhetett szóba. Az Itáliában harcoló határőrcsapatok adatai 1797. januárból és márciusból hiányoznak, így némi bizonytalansággal ugyan, de úgy tűnik, hogy legfeljebb 10 ezer újoncot kaphattak a rendi magyar területekről. A főhadparancsnokságok iratanyagának feltárása a későbbiekben pontosíthatja ezt a becslést.

a magyar adat azonban némi magyarázatra szorul. A németalföldi és itáliai területeken nem lehetett hatékonyan újoncozni. Az öt vallon ezred maradék németalföldi legénységéből 1799-ben mindössze egyetlen ezredet tudtak felállítani, a két itáliai ezred közül az egyiket a létszámcsökkenés miatt fel is kellett osztani. Ez azt jelenti, hogy az osztrák, cseh–morva és galíciai területekre eső újoncmennyiség arányosan sokkal, mintegy szűk 20%-kal⁷⁵ nagyobb volt, amihez a hiányzó 15 hónap becslését hozzátéve talán nem túlzó a lakosság 1,8%-át elérő újoncmennyiség az osztrák, cseh–morva és galíciai területek tekintetében, ami 56 lakosonként egy újoncot jelent. Ezt némileg csökkentő tényező lehetett a birodalmi toborzás révén a Német-római Birodalom nem Habsburg-főségű területeiről főként a német egységekbe került újoncmennyiség.

A magyar területek esetében is némileg magasabb arányokat állapíthatunk meg részben itt is a hiányzó 15 hónap, másrészt a határőrsapathoz került újoncok miatt. Itt az arányszámot 1,2% körültre becsülhetjük, ami 83 lakosonként egy újoncot jelent. A magyar területek megterheltsége tehát a német törzsterületekhez képest annak csak kétharmadára tehető, ami a rendisége hatékony védelmét mutatja.

A Katonai Határőrvidék esetében éppen ellenkezőleg, a táblázat számainál némileg alacsonyabb arányokkal, mintegy 9,3%-kal kalkulálhatunk. Tekintetbe véve, hogy katonaparaszti lakosságról volt szó, ez a szám még így is rendkívül magas.

Összességében ismét a lakosságarány pontos leképezése látható a német és magyar területek között. A magyar újoncok közül azonban a Határőrvidék miatt a rendi igazgatású területek relatíve kisebb részvételét rögzíthetjük.

A veszteségek

A csatákról szóló elemzésekben a veszteségeket halott, sebesült, fogságba esett és eltűnt bontásban szoktuk megadni, mint a csatákról szóló jelentések által alkalmazott kategóriák, tehát forrásokkal alátámasztható adatok. A hadsereg létszám-adminisztrációjában azonban a veszteség nem így jelent meg. Míg a csatában elszenvedett veszteség esetében fontos volt a temporális hatás (sebesültek, eltűntek), a létszámnyilvántartás számára ez nem hordozott különösebb jelentést, illetve más szempont szerint került kimutatásra, mint szolgálatra időlegesen képtelenek, illetve egységétől távol lévők.

A létszámnyilvántartás irataiból a halottak, dezertőrök (kimenő oldalon a dezertáltak, bejövő oldalon az önként visszatértek, illetve elfogottak) és a szolgálatból elengedetnek jelennek meg. A hadifoglyoknak nem volt külön kategória, az egyéb kategóriába vették bele. Ezen bontásban az alábbi adatokat adják a források:⁷⁶

⁷⁵ A németalföldi és itáliai területek lakossága a számítás szerint 21,39%-át teszi ki a német területek lakosságának.

⁷⁶ A táblázatban dőlt betűvel jelölöm azokat az adatokat, amelyek csak 1796 októberéig állnak rendelkezésre.

	<i>halott</i>	<i>belföldi dezertőr</i>	<i>külföldi dezertőr</i>	<i>összes dezertőr¹</i>	<i>visszakerült dezertőr²</i>	<i>nettó dezertőr³</i>	<i>obsitos⁴</i>	<i>összesen</i>
német területek	75 432	14 584	19 037	43 871	10 969	32 902	8383	116 717
magyar rendi területek	18 982	10 054	369	13 746	5281	8465	2511	29 958
Határőrvidék	8 187	779	43	1597	260	1337	5252	14 776
összesen	102 601	25 417	19 449	59 214	16 510	42 704	16 146	161 451

¹ A dezertőrök belföldi-külföldi bontását csak 1796 júliusáig adja meg a forrás, de a táblázatba felvettem az egész, 1797. október végéig tartó adatsort, ezért nem egyezik az előző két oszlop összegével az összegzés.

² A visszakerültek (önként visszatértek és elfogottak) adatait csak 1796 júliusáig adják meg a források, tehát a valós szám ennél magasabb.

³ Mivel a visszakerült dezertőrök száma csak 1796 júliusával bezárólag ismert, a nettó dezertőrök száma ennél némileg alacsonyabb.

⁴ A szolgálatból elengedettek adatait csak 1796 júliusáig adják meg a források, tehát a valós szám ennél magasabb.

Ha az adatolható veszteségeket és azok arányait vizsgáljuk a lakosságszám tekintetében, az alábbi kép tárul elénk:

	<i>lakosság</i>		<i>halottak</i>		<i>nettó dezertőrök</i>	
	<i>szám</i>	<i>arány</i>	<i>szám</i>	<i>arány</i>	<i>szám</i>	<i>arány</i>
német területek	15 614 296	63,77%	75 432	73,52%	32 902	77,05%
magyar rendi területek	8 520 190	34,80%	18 982	18,50%	8465	19,82%
Határőrvidék	350 000	1,43%	8187	7,98%	1337	3,13%
mindösszesen	24 484 486	100,00%	102 601	100,00%	42 704	100,00%

A táblázat adatai önmagukért beszélnek, romjaiba döntik a „magyarok erejükön felül véreztek” toposzt. A valóság ezzel szemben az, hogy az első koalíciós háború terhét a német területekről kiállított katonaság viselte. A rendi magyar területek erejükhöz mérten alig több mint feleakkora veszteséget szenvedtek el. Szinte természetes, hogy a katonaparaszti lakosságú határőr-területek vesztesége a legmagasabb arányú. A korábbi vizsgálatoknál is egyértelmű, hogy a magyar területek lakosságszámukhoz mérten korlátozottabb terhet viseltek, mint a német területek, még akkor is, ha a német csapatok állományában jelentős számú Német-római Birodalomból származó, tehát külföldi katona karcolt. Utóbbira kiváló bizonyíték a dezertőrök számának belső megoszlása. Míg a német csapatok esetében a külföldi dezertőrök száma bőven meghaladta a belföldiekét, addig a magyar csapatok esetében a külföldi dezertőrök száma elhanyagolhatóan alacsony.

Az adatok megcáfolják azt a másik toposzt is, miszerint a magyarok tömegével dezertáltak volna, ha a hadszíntérre kerültek, ugyanis a magyar halottak és dezertőrök aránya szinte egyenlő, míg a németek esetében a dezertőrök aránya sokkal nagyobb eltérést

mutat. Az adatokban nincsen olyan mérvű eltérés, amely a magyar és német katona szökési hajlandósága között jelentős eltérést mutatna. A határőrvidéki katonaság alacsony szökési mutatója azzal magyarázható, hogy a háború nagyobbik részében csak kisszámú határőrkatonát vezényeltek a harctérre, a zömük otthon állomásozott.

Egyetlen olyan adat merül fel, amely kérdésre adhat okot, ez pedig a belföldi dezertálók aránya, mivel a fő táblázatok a német egységekből 14 584, a magyarok közül 10 054 fő belföldi dezertőrt mutatnak. Mélyebb vizsgálatok híján azonban ebből az adatból messze menő következtetést nem vonhatunk le, mert a német egységek közül a vallon és itáliai ezredekben kimutathatóan magasabb volt a szökések aránya, a magyar ezredekénél viszont a visszatérési arány volt magasabb. Az ezredek állományának behatóbb vizsgálata nélkül a szökések belső összetétele részleteiben nem vizsgálható.

Az obsitosok csoportja két részből állt. Egyrészt olyan katonákat engedhettek el háború idején a szolgálatból, akik életkoruknál fogva lettek alkalmatlanok a szolgálatra, másrészt a súlyosan megsebesültek, így további szolgálatra alkalmatlanok, őket a súlyos sebesült veszteségtípusba sorolhatjuk bele. A 16 ezres forrásokkal alátámasztott, illetve a 12 ezres becsült adat 28 ezer főjét azonban nem tudjuk, csupán feltételezzük a második kategória elsöprő túlsúlyát, ugyanis magasabb életkorban – ha harci szolgálatra már nem volt alkalmas a katona – nem harci szerepben (például adminisztrációban, tisztiszolgaént, törzscsapatoknál) még alkalmazhatták. Az obsitosok harmadik lehetséges csoportját, a lejárt kapitulációjú katonákat szinte teljes egészében kizárhatjuk, mivel háború alatt nem lehetett a szolgálatra alkalmas katonát elengedni. Feltűnő a határőregységek magas obsitosszáma. Ez azzal magyarázható, hogy az ezredekben időről időre cserélték az állományt, egyidejűleg akár 5-600 határőrt bocsáthattak el, helyettük viszont ugyanannyi újoncot hívtak be.

A végső kérdés az, hogy végül mekkora véráldozattal járt a Habsburg Monarchia, benne kiemelten a Magyar Szent Korona országai számára az elő koalíciós háború? Ezt a kérdést a források már ismertetett számainak becsléssel történő kiegészítésével próbálom megválaszolni.

A hadsereg újoncait 312 ezer fősnek mutatják a források, amit kiegészítve a forráshiányos időszakra vonatkozó becsléssel, 370 ezer fő körülnek fogadhatunk el.

A halottak számában csak a 15 hónapos hiány mutatkozik, amit beszámítva, a végösszeget 123 ezer főre becsülhetjük. A dezertőrök hiányzó 15 hónapját 12 ezer főre becsülve számuk összesen 71 ezer, a visszakerült dezertőrök hiányzó 15 hónapos és nem adatolt 1796 októbertől utáni számát a korábbi módszert alkalmazva 8 ezer főre tesszük, akkor számuk 24 ezerre rúg, így 47 ezer nettó dezertőrt kapunk. Az obsitosok esetén a hiányzó összesen 30 hónapnyi adatot legalább 12 ezer főre tehetjük, így összesen 28 ezer az obsitosok száma. Ez összesen 198 ezer fő.

Az újoncok 370 ezres és az előbbi 198 ezres becsült adat közötti 172 ezer fős különbség egy része a hadsereg létszámának növekedéséből adódik, ez egészen pontosan a helyben lévő létszámot tekintve 83 188 fő, tehát hozzávetőlegesen 89 ezer katona hiányzik. Ez a szám nem lehet más, mint a hiányzó időszakok dezertőrijei és a fogságba esettek és onnan vissza nem tért katonák száma, ugyanis ez a rendkívül összetett Ansonsten (egyéb) oszlop egyetlen olyan jelentős tartama, ami valós veszteséget mutat. Az összveszteség kalkulációja tehát 259 ezer fő, ami a 28 ezres obsitos létszámmal és a 83 ezres növekménnyel együtt kiadja a 370 ezres újoncadatot.

A végösszeg belső bontása magyar, német és határőr állományra csak a forrásokkal alátámasztott arányok figyelembe vételével lehetséges. Ez egyrészt jelenti a forrásokkal alátámasztott arányok átvételét a nem adatolt időszakokra, a hadsereg létszámnövekedése belső megoszlásának (30 ezer német, 28 ezer határőr nélküli magyar és 25 ezer határőr), az 1797-es magyarországi újoncállítás határőregységekhez került magyar katonáinak, illetve a nem adatolt időszakok eseményeinek figyelembe vételét. Eszerint a halottak megoszlása: 90 ezer német, 23 ezer magyar és 10 ezer határőr. A nettó dezertőrök közül 36 ezer német, 9 ezer magyar és kétezer határőr.⁷⁷ A hadifoglyok megoszlására közvetlen forrásunk nincsen, így az előző két kategória átlagai alapján, súlyozva a fentebb említett összetevőkkel a németek esetében 72%-kal, a magyaroknál 23%-kal, a határőröknél 5%-kal számoltam, így 65 ezer német, 20 ezer magyar és 4 ezer határőr⁷⁸ jön ki. Az adatokat a jobb áttekinthetőség érdekében az alábbi táblázatban foglalom össze:

	<i>halott</i>	<i>nettó dezertőr</i>	<i>fogoly</i>	<i>összesen</i>
német területek	90 ezer	36 ezer	65 ezer	191 ezer
magyar rendi területek	23 ezer	9 ezer	20 ezer	52 ezer
Határőrvidék	10 ezer	2 ezer	4 ezer	16 ezer
összesen	123 ezer	47 ezer	89 ezer	259 ezer

A háború fő terhe és az okozott kár súlypontja egyértelműen a Habsburg Monarchia német területein volt, ami azonban nem változtat azon a tényen, hogy a Magyar Szent Korona országainak 68 ezer emberébe „került” az első koalíciós háború.

Összegzés

A tanulmány végkövetkeztetése, hogy a Magyar Szent Korona országai a Katonai Határőrvidék beszámítása nélkül lakosság számukhoz mérten mérsékelt szerepet játszottak, illetve mérsékelt kárt szenvedtek az első koalíciós háború során. Ennek okát egyértelműen az ország társadalmi berendezkedésében, a rendiségben kell keresnünk. A német területeken II. József Itália és Németalföld kivételével 1781-ben bevezette az összeírással hadkiegészítési rendszert. Magyarországon a népszámlálás ezt szintén előkészítette, de a rendi ellenállás miatt már II. József letett a korszerű hadkiegészítés magyarországi bevezetéséről, s utódai fejében meg sem fordult annak bevezetése. Ebben a tekintetben a magyar nemesi társadalom sikeresen védte meg az ország erőforrásait a katonai felhasználástól, amivel egyben óvta az országot, másrészt gyengítette a Habsburg Monarchiát. Nehéz fel nem fedezni a párhuzamot Lengyelországgal, ahol a felosztások idején az ország vezetői képtelenek voltak az ország lakosságához mérten megfelelő létszámú hadsereget kiállítani.

⁷⁷ A határőrök esetében a hiányzó időszakban, 1796–1797-ben a nagyobb bevetési fok miatt az 1471-es számot kerekítettem kétezerre.

⁷⁸ A határőrök esetében a hiányzó időszakban, 1796–1797-ben a nagyobb bevetési fok miatt a német és magyar hadifoglyokat lefelé kerekítettem, így a határőrök kalkulált 4450-es száma helyett a maradék 6 ezer főt vettem fel az adatok közé.

A magyar hadkiegészítési rendszer két pilléren nyugodott: egyrészt a szabad toborzás, másrészt a rendi katonaállítás működött. A szabad toborzást az uralkodó saját jogán engedélyezhette, ami ellen sohasem szólaltak fel a rendek. A rendi katonaállításra az első példa az 1741. évi 63. törvénycikk, amelyre hivatkozva az első koalíciós háborúhoz kapcsolódóan három diétai újoncmegajánlás történt. Fontos kiemelni, hogy ezeken kívül már II. József is rendelt el rendi katonaállítást, amit II. (I.) Ferenc szintén alkalmazott. A magyar rendek mindkét esetben készségesen kiállították a szükséges újonclétszámot. A magyar ezredek létszáma azonban alacsonyabb volt, mint amit a lakosságszám alapján várhatnánk, így a létszám kiegészítése fennakadás nélkül működött, lényegében a magyarországi hadkiegészítés kiválóra vizsgázott a háború során.

A Katonai Határőrvidék lakossága személyes katonáskodási kötelezettséggel rendelkezett, így arányait tekintve sokkal nagyobb a részvétele a háborúban. A Magyar Szent Korona országai tekintetében összességben a kiállított katonák száma megfelel a lakosságaránynak, de ez csak a határőr-katonaságnak köszönhető.

A császári-királyi hadsereg a háború idején 230 ezer főről 313 ezer katonára növekedett. Mindezt úgy érte el, hogy 370 ezer újoncot kapott, 259 ezer fős veszteséget (123 ezer halott, 47 ezer dezertőr, 89 ezer fogoly) szenvedett, 28 ezer főt bocsátottak el szolgálatból. Az elszervezett veszteségek a birodalom lakosságának bő 1%-át jelentették.

FORRÁSOK

- Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten Februar bis Ende April 1792. AFA StDT Karton 3717.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten May bis Ende July 1792. AFA StDT Karton 3717.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten August bis Ende Oktober 1793. AFA StDT Karton 3717.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten November 1793 bis Ende Januar 1794. AFA StDT Karton 3717.
 Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten November 1793 bis Ende Januar 1794. (HKR ügyirat jelzet: 1794-62-1440) AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten Februar bis Ende April 1794. AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten May bis Ende July 1794. AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten August bis Ende Oktober 1794. AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten Februar bis Ende April 1794. (HKR ügyirat jelzet: 1794-62-2039) AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten May bis Ende July 1794. (HKR ügyirat jelzet: 1795-62-255) AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten August bis Ende Oktober 1794. (HKR ügyirat jelzet: 1795-62-517) AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten November 1794 bis Ende Januar 1795. AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten Februar bis Ende April 1795. AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten May bis Ende July 1795. AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabelle... vom ersten August bis Ende Oktober 1795. AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten November 1794 bis Ende Januar 1795. (HKR ügyirat jelzet: 1795-62-834) AFA StDT Karton 3718.
 Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten Februar bis Ende April 1795. (HKR ügyirat jelzet: 1795-62-1486) AFA StDT Karton 3718.

- Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten May bis Ende July 1795. (HKR ügyirat jelzet: 1795-62-1857) AFA StDT Karton 3718.
- Haupt Stand und Dienst Tabella ... vom ersten August bis Ende Oktober 1795. (HKR ügyirat jelzet: 1796-62-678) AFA StDT Karton 3718.
- Haupt Stand und Dienst Tabella... vom ersten November 1795 bis Ende Januar 1796. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-388) AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabelle von Iten May, bis Ende Julii [1]796. Nro. 7. Siebenbürgen. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella von Iten May, bis ult. July [1]796. Oesterreich Ob und Unter de Enns. AFA StDT Karton 3719.
- Standes Tabelle Des Kais[erlich] Königl[ichen] Ingenieurs Mineurs und Sappeurs Corps, des Garnisons Mineurs Abtheilung, dann des Fortification Bau Amts Personale mit Ende July 1796. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabelle. Von Iten May, bis Ende July [1]796. Böhmen. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella Von Iten May, bis Ende July [1]796. Mährisches General Commando (sic!). AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella. Pro Mayo, Junio et Julio [1]796. Hungarisches General Commando. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella von Iten May, bis Ende July 1796. Karlstädter Warasdiner General Commando. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella á Iten May bus Ultimo July 1796. Banal General Commando. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella. Von Iten May, bis Ende July 1796. Slavonisches Gränz General Commando. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabelle von Iten May bis ultimo July [1]796. General Milit. Comdo. In I. und O. Oesterreich. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella von Iten May, bis Ende July 1796. Banat. General Commando. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella Á lo Majo bis Ultimo Julio [1]796. General Commando In Galitzien. AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella von Iten May bis ultimo July 1796 Der kayserl. königl. Armee in Tyroll. AFA Karton 1109 Italien 1796-8-95 5/4.
- Stand und Dienst Tabella deren bey den Rhein Armee, und in denen K. K. Erb-Landen befindlichen Infanterie und Cavallerie Regimenten, dann Frey und Extra Corps. Pro Octobri 1796. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-133) AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella pro Novembri 1796. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-305) AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella pro Decembri 1796. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-305) AFA StDT Karton 3719.
- Stand und Dienst Tabella Pro Januario 1797. AFA StDT Karton 3720.
- Stand und Dienst Tabelle Pro Febuario 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-625) AFA StDT Karton 3720.
- Haupt Stand und Dienst Tabella Pro Martio 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-679) AFA StDT Karton 3720.
- Haupt Stand und Dienst Tabella Pro Aprili 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-843) AFA StDT Karton 3720.
- Haupt Stand und Dienst Tabelle Pro Majo 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-956) AFA StDT Karton 3720.
- Haupt Stand und Dienst Tabelle Pro Junio 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-968) AFA StDT Karton 3720.
- Haupt Stand und Dienst Tabelle Pro Julio 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-1075) AFA StDT Karton 3720.
- Haupt Stand und Dienst Tabella Pro Augusto 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-1137) AFA StDT Karton 3720.

Haupt Stand und Dienst Tabella Pro Septembri 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-1219) AFA StDT Karton 3720.

Haupt Stand und Dienst Tabella Pro Octobri 1797. (HKR ügyirat jelzet: 1797-16-1366) AFA StDT Karton 3720.

BIBLIOGRÁFIA

- Bánlaci* 2001. *Bánlaci József*: A magyar nemzet hadtörténelme. Budapest, 2001. (CD ROM)
- Benda* 1980. *Benda Kálmán*: Az udvar és az uralkodó osztály szövetsége a forradalom ellen (1795–1812). In: Magyarország története 1790–1848. I. k. Főszerk. *Mérei Gyula*. Szerk. *Vörös Károly*. Budapest, 1980. 425–471. o.
- Berkó* 1943. *Berkó István*: Sürölódások az újoncozásnál az 1792–97. évi háború alatt. *Hadtörténelmi Közlemények*, 44. (1943) 1. sz. 35–59., 138–158. o.
- Haselsteiner* 1893. *Haselsteiner, Horst*: Joseph II. und die Komitate Ungarns. Wien–Köln–Graz, 1983.
- Horsetzky* 1905. *Hosetzy, Adolf von*: Kriegsgeschichtliche Übersicht der wichtigsten Feldzüge in Europa seit 1792. Wien, 1905.
- Kriege* 1905. *Kriege unter der Regierung des Kaisers Franz*. Krieg gegen die französische Revolution 1792–1797. I. Bd. Einleitung. Wien, 1905.
- Lenkefi* 2000. *Lenkefi Ferenc*: Kakas a kasban. Francia hadifoglyok Magyarországon az első koalíciós háború idején 1793–1797. Budapest, 2000.
- Lenkefi* 2006. *Lenkefi Ferenc*: Francia hadifoglyok Magyarországon 1809-ben. In: Pápai Múzeumi Értesítő, 11. Szerk. *Nagy-L. István*. Pápa, 2006. 321–326. o.
- Lenkefi* 2007. *Lenkefi Ferenc*: Hadifoglyok Magyarországon a Franciaország elleni koalíciós háborúk idején. 1792–1814. In: „A hadi történet kútfeje minden hadtudománynak.” Tanulmányok Ács Tibor tiszteletére. Szerk. *Szabó János*. Budapest, 2007. 125–141. o.
- Nagy-L.* 2013a. *Nagy-L. István*: A császári-királyi hadsereg létszám-nyilvántartási rendszere és ennek magyar vonatkozású iratai a francia háborúkban, 1792–1815. *Levéltári Közlemények*, 84. (2013) 175–209. o.
- Nagy-L.* 2013b. *Nagy-L. István*: A császári-királyi hadsereg 1765–1815: Szervezettörténet és létszámviszonyok. Pápa, 2013.
- Réfi* 2012. *Réfi Attila*: The Croatian-Slavonic Grenz (Border) Hussars’ Role in the Campaigns 1793–94 against the Revolutionary France or the History of the Cavalry for the Wurmser Freikorps. In: Öt kontinens. Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék Közleményei. Budapest, 2012. 197–212. o.
- Réfi* 2013. *Réfi Attila*: A genealógiai kutatás lehetőségei a bécsi Kriegsarchivban. In: Genealógia 2. (A történelem segédtudományai, I.) Budapest, 2013. 81–99. o.
- Rothenberg* 2007. *Rothenberg, Gunther E.*: Napoleon’s great adversary. Archduke Charles and the Austrian army, 1792–1814. Stround, 2007.
- Vizi* 2000. *Vizi László Tamás*: A nemesi felkelés törvényi szabályozása a napóleoni háborúk idején. In: Politika, politikai eszmék, művelődés a XIX. századi Magyarországon. Szerk. *Pajkossy Gábor*. Budapest, 2000. 5–18. o.
- Vizi* 2012. *Vizi László Tamás*: Magyarország és a francia háborúk. In: Franciák Magyarországon, 1809. II. k. Szerk. *Bana József és Katona Csaba*. Budapest–Győr, 2012. 261–277. o.
- Vizi* 2014. *Vizi László Tamás*: „Kövesd példájokat vitéz eleidnek...” A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye szerepére. Székesfehérvár, 2014.

- Vizi 2015. Vizi László Tamás: A magyar nemesség negyedszázados történelmi konfliktusa a forradalmi, majd császári Franciaországgal a 18–19. század fordulóján. In: Nemzeti és etnikai konfliktusok – megbékélési lehetőségek. Szerk. Bordás Sándor és Glavanovics Andrea. Székes-fehérvár, 2015. 97–159. o.
- Wrede 1898a. Wrede, Alphons Freiherr von: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. I. Bd. Wien, 1898.
- Wrede 1898b. Wrede, Alphons Freiherr von: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. II. Bd. Wien, 1898.
- Wrede 1901. Wrede, Alphons Freiherr von: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. III. Bd. Wien, 1901.
- Wrede 1905. Wrede, Alphons Freiherr von: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. V. Bd. Wien, 1905.

István Nagy-L.

THE PARTICIPATION, RECRUITS AND LOSSES OF THE HUNGARIAN TROOPS IN THE WAR OF
THE FIRST COALITION, 1792–1797

Summary

The number of Hungarian soldiers participating and giving their lives during the wars between 1792 and 1815 are two of the unclarified questions of Hungarian history-writing. There are available sources for the study of this topic because the administration of the Imperial-Royal Army had a very thorough, extensive and punctual register on the numbers of the army, on their changes, on the losses and on the conscripts. However, from the sixty-nine months under exploration, there are only fifty-one months from when data have survived from the different levels of the central administration.

When looking at the War of the First Coalition, there are eleven infantry-, eight Hussar-, seventeen border infantry- and one border Hussar regiments, plus three Freikorps which can be regarded Hungarian. The border infantry took part in the fight in the organisation of forty-six battalions.

The paper examines the numbers of the troops through static data connected to fixed dates and through the changes of data. The total size of the army at the beginning of the war was 230,000, and almost forty percent, 89,000 men can be considered Hungarian. The percentage decreased in the course of the war, but by the end of the war it increased to forty-five percent, while the total size of the army rose above 313,000, and the number of the Hungarian men reached 142,000. The main deployment area of the army during the whole course of the war lied in the northern theatre of war, first in the Netherlands and later in the Rhine region. The absolute number of the Hungarian units was the highest here, but their proportion was for the whole time the lowest in the main theatre of war. The Hungarian territories gave at least 115,000 recruits during the war, and at least 80,000 of them were given by the territories of the orders. When looking at the proportions, however, it is still the German Empire that put greater effort into the operations of the army. With the help of the sources the total losses of the Imperial-Royal Army can be estimated at 259,000. The number includes the losses of the territories of the Hungarian Orders with 52,000 men and of the Border Lands with 16,000 men. On the other hand, the German provinces lost 191,000 men.

The conclusion of the paper states that, based on the strength and the population, the Countries of the Holy Hungarian Crown contributed to the military efforts of the empire in a smaller proportion than the rest of the empire which was uniformly called German. The reason behind this fact lies in the politics of the Hungarian Orders which successfully defended the Hungarian resources, mainly by hindering the introduction of the conscription system and by maintaining its political control over Hungary.

István Nagy-L.

DIE TEILNAHME UNGARISCHER TRUPPEN AM ERSTEN KOALITIONSKRIEG, 1792–1797.
REKRUTEN UND VERLUSTE

Resümee

Zu den ungeklärten Fragen der ungarischen Geschichtsschreibung zählt, wie viele ungarische Soldaten an den Kriegen zwischen 1792 und 1815 teilnahmen und wie viele in diesen ihr Leben ließen. Zum Studium dieser Frage stehen die Quellen zur Verfügung, weil die Administration der kaiserlich-königlichen Armee ein äußerst gründliches, breit angelegtes und genaues Register über die Stärke der Armee, die Veränderung dieser, über die Verluste und die Rekruten geführt hatte. Zugleich stehen jedoch von den 69 Monaten des untersuchten Zeitraumes lediglich für 51 Monate Daten von diversen Ebenen des Registers zur Verfügung.

Im Laufe des Ersten Koalitionskrieges können neben elf Infanterie-, acht Husaren-, siebzehn Infanterieregimentern der Grenzwache und einem Kavallerieregiment der Grenzwache drei Freischärler-Truppen als in Ungarn ansässig angesehen werden. Die Infanterie der Grenzwache nahm dabei nicht als Regiment, sondern in einem je Generalat zusammengezogenen temporären Bataillon-Verband, in insgesamt 46 Bataillonen an den Kämpfen teil.

Die Studie untersucht die statischen Daten, also die Stärkeverhältnisse, die an bestimmte Zeitpunkte gebundenen Daten bzw. die dynamischen Daten, also die Veränderung dieser. Die Gesamtstärke der Armee betrug zu Kriegsbeginn 230 Tausend Mann, davon beinahe 89 Tausend Ungarn, also ein Anteil von fast 40%. Dieser Anteil schrumpfte während des Krieges und stieg bis Kriegsende auf 45% an, während die Gesamtstärke der Armee auf über 313 Tausend und die Stärke der ungarischen Truppen auf 142 Tausend Mann stieg. Die Hauptkraft der Armee lag während des gesamten Krieges auf dem Kriegsschauplatz im Norden, zu Beginn in den Niederlanden, später im Rheingebiet. Die absolute Stärke der ungarischen Truppen war hier die höchste, jedoch – was das Verhältnis betrifft – während der ganzen Zeit am Hauptkriegsschauplatz am niedrigsten. Die ungarischen Gebiete stellten während des Krieges mindestens 115 Tausend Rekruten, davon mindestens 80 Tausend die ständischen Gebiete. Das Deutsche Reich trug jedoch auch so – was die Verhältnisse betrifft – im größten Maße zu den Bestrebungen der Armee bei. Der Gesamtverlust der kaiserlich-königlichen Armee lässt sich mit Hilfe der Quellen auf 259 Tausend Mann schätzen. Davon entfielen auf die ungarischen ständischen Gebiete 52 Tausend, auf die Grenzgebiete 16 Tausend Soldaten, die deutschen Länder verloren jedoch 191 Tausend Mann.

Der Schlussfolgerung der Studie zufolge trugen die Länder der Ungarischen Heiligen Krone im Vergleich zu ihrer Kraft und Bevölkerung zu einem geringeren Anteil zu den militärischen Bestrebungen des Reiches bei als der übrige, einheitlich deutsch bezeichnete Teil des Reiches. Grund hierfür ist die ungarische ständische Politik, die die ungarischen Ressourcen erfolgreich schützte, in erster Linie mit der Verhinderung der Einführung des auf dem Zusammenschreiben basierenden Systems der Aushebung und der Aufrechterhaltung der ungarischen politischen Kontrolle.

István Nagy-L.

LA PARTICIPATION, LES RECRUES ET LES PERTES DES TROUPES HONGROISES DANS LA
PREMIÈRE GUERRE DE COALITION, 1792–1797

Résumé

L'historiographie hongroise n'a pas encore réussi à déterminer le nombre de soldats hongrois ayant participé aux guerres qui eurent lieu entre 1792 et 1815, ni le nombre de soldats morts dans ces guerres. Pourtant, il existe des sources pour élucider ces questions, car l'administration de l'armée impériale-royale a tenu un registre précis et détaillé sur l'évolution des effectifs de l'armée, ainsi que sur les recrues et les pertes. Néanmoins, sur les 69 mois de la période examinée, nous ne disposons de données que pour 51 mois. Les données disponibles sont issues de différents niveaux du registre central.

Dans la première guerre de coalition, les unités suivantes furent issues de Hongrie : onze régiments d'infanterie, huit régiments de hussards, dix-sept régiments d'infanterie et un régiment de hussards des confins militaires et trois corps francs. L'infanterie des confins militaires a participé aux combats en formations temporaires de bataillon réunies par généralat, soit en 46 bataillons au total.

L'étude examine les effectifs à travers des données statiques (liées à des dates) et dynamiques (évolutions). Au début de la guerre, l'effectif total de l'armée était de 230 mille personnes dont près de 89 mille (soit presque 40%) furent des Hongrois. Leur proportion a baissé pendant la guerre avant de remonter et d'atteindre les 45% à la fin de la guerre, tandis que l'effectif total de l'armée et des troupes hongroises a respectivement dépassé les 313 mille et les 142 mille. Durant toute la guerre, les forces de l'armée furent principalement concentrées sur le théâtre septentrional des opérations, d'abord aux Pays-Bas, ensuite au Rhin. C'est là que le nombre absolu des troupes hongroises fut le plus élevé, alors que leur proportion est toujours restée la moins importante sur ce théâtre principal des opérations. Les territoires hongrois ont levé au moins 115 mille recrues pendant la guerre dont au moins 80 mille furent levés par les territoires des Ordres. Proportionnellement, l'empire germanique a toutefois contribué davantage aux efforts de l'armée. Sur la base des sources, la perte totale de l'armée impériale-royale est estimée à 259 mille personnes dont 52 mille soldats des territoires des Ordres et 16 mille des confins militaires, alors que les provinces germaniques ont perdu 191 mille hommes.

Selon la conclusion de l'étude, par rapport à leur force et à leur population, les pays de la Sainte Couronne hongroise ont moins contribué aux efforts militaires que les autres parties de l'empire communément désignées par le terme « germaniques ». Ceci s'explique par le fait que la politique des Ordres hongrois a réussi à protéger les ressources hongroises en conservant le contrôle politique hongrois et en empêchant la mise en place du rappel des disponibles basé sur le recensement.

Иштван Надь-Л.

УЧАСТИЕ ВЕНГЕРСКИХ ВОЙСК В ВОЙНЕ ПЕРВОЙ КОАЛИЦИИ
В 1792–1797 ГГ. А ТАКЖЕ ИХ ПОТЕРИ И НОВОБРАНЦЫ

Резюме

Среди невыясненных вопросов венгерской историографии относится вопрос о количестве венгерских солдат участвовавших в войне между 1792 и 1815 гг. и о том сколько из них пожертвовали своими жизнями. Для исследования этого вопроса доступны источники, так как администрация императорско-королевской армии вела исключительно тщательные, обширные и точные записи о численности армии, её изменениях, о потерях и новобранцах. В то же время из 69-и месяцев исследуемого периода только всего лишь о 51-ом месяце имеются данные центральной регистрации на разных уровнях.

В ходе войны первой коалиции в венгерской армии насчитывалось одиннадцать пехотных полков, восемь гусарских, 17 пограничных пехотных и один пограничный гусарский полк, а также трех вольнонаёмных отрядов. Пограничные пехотинцы участвовали в боевых действиях не полком, но по генералатам (сводным временным объединением батальонов), состоявшим из 46-и батальонов.

Исследование изучает изменение как статических данных численности состава касательно определённого времени, а также и динамических данных. В начале войны общая численность армии составляла 230 тысяч человек, из них венгров было около 89 тысяч, пропорция близкая к 40%-ам. Эта пропорция уменьшилась в ходе войны, но к концу войны увеличилась до 45%-ов, в то время как численность всей армии возрасла до 313 тысяч человек, численность венгерских группировок возрасла до 142 тысяч человек. Во время войны главные усилия армии были направлены к северным - вначале к нидерландским, позднее к рейнским фронтам. Абсолютное число венгерских группировок здесь было самым высоким, пропорциональное соотношение до конца было самым низким, имея в виду общий театр военных действий. Венгерские территории в течении войны поставили по крайней мере 115 тысяч новобранцев, из которых территориальные сословия поставили 80 тысяч человек. При этом немецкая империя, учитывая пропорции в большей степени внесла вклад в усилия армии. С помощью источников общую потерю императорской армии можно оценить в 259 тысяч человек. Из этого 52 тысяч человек составили потери венгерских сословных территорий, 16 тысяч человек составили приграничных округов, однако немецкие провинции потеряли 191 тысяч человек.

Согласно конечному выводу этого исследования Страны Венгерской Святой Короны в меньшей степени – в меру их сил и населения – способствовали военным усилиям империи чем остальные части империи называемые едиными немецкими. Причиной этого является венгерская феодальная политика, которая успешно защищала венгерские ресурсы, в первую очередь препятствованием введения системы переписи военнообязанного населения и поддержанием венгерского политического контроля.